

**TRADHISI NYADRAN MISAYA KUPANG ING DESA BALONGDOWO
KECAMATAN CANDI KABUPATEN SIDOARJO (TINTINGAN FOLKLOR)**

Ayu Nurul Fatimah

Pembimbing: Yohan Susilo, S.Pd., M.Pd

S-1 Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa)

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Surabaya

fatimahayunurul@gmail.com

ABSTRAK

TNMK yaiku salah sawijining tradhisi kang ana ing Desa Balongdowo, Kecamatan Candi, Kabupaten Sidoarjo kang dumadi saka daya pangaribawane legendha Makam Dewi Sekardadu kang ana ing Dusun Kepetingan. TNMK ditindakake sasuwene telung minggu ing wulan Ruwah minangka wujud rasa syukur kang diaturake dhumateng Gusti Allah Kang Maha Kuwasa, lan wujud pangarep-arep supaya diwenahi urip ayem, tentrem, lan adoh saka bebaya. Uderan panliten saka panliten iki yaiku: kepriye mula bukane makam Dewi Sekardadu ing Dusun Kepetingan, kepriye tata laku lan ubarampe ing TNMK, kepriye makna simbolik sajrone TNMK, kepriye fungsi folklor sajrone TNMK, kepriye nilai-nilai budaya sajrone TNMK. Tujuwan panliten iki yaiku: ngandharake mula bukane makam Dewi Sekardadu ing Dusun Kepetingan, ngandharake tata laku lan ubarampe ing TNMK, ngandharake makna simbolik sajrone TNMK, ngandharake fungsi folklor sajrone TNMK, lan ngandharake nilai-nilai budaya sajrone TNMK.

Analisis teori kang digunakake kanggo ngonceki underaning panliten yaiku, konsep folklor saka Danandjaja, makna lan simbol nggunakake teori Tuner, nilai budaya nggunakake teori Djamaris kang merang nilai budaya dadi limang kategori adhedhasar gegayutane karo manungsa, lan pungkasan yaiku teori kanggo nintingi fungsi sajrone TNMK nganggo teori fungsi Bascom lan Dundes. Ancangan panlitene yaiku dheskriptif kualitatif. Instrumen panliten arupa panliti, dhaftar pitakonan, lan alat bantu. Teknik kanggo ngumpulake dhata yaiku teknik observasi, wawancara, lan dhokumentasi. Kanggo nganalisis dhata nggunakake *open coding*, *axial coding*, lan *selective coding*.

Rantaman adicara TNMK, yaiku mbentuk kapanitayaan, resesik desa, pasar malem, pagelaran wayang kulit, nyiapake salon lan jogedan, nyiapake ubarampe lan piranti, larung sajen, ngarak berkat, pembukaan adicara TNMK, serah tanpa tumpeng/pambrangkatan, mbuwang pitik, mbuwang dhuwit receh, nyekar ing Makam Dewi Sekardadu, mbagi berkat lan manganan, wisata menyang Selat Madura, pengajian, lan pagelaran ludruk. Ubarampe ing TNMK, yaiku cok bakal, dupa, pitik urip, dhuwit receh, tumpeng, pitik panggang, urap-urap, lawuh, jajan pasar, lan gedhang. Fungsi TNMK yaiku, minangka sistem proyeksi, sarana pengesahan pranata lan lembaga budaya, sarana pendhidhikan, sarana kendali sosial, lan piguna liyane. Piguna liyane yaiku minangka sarana hiburan, sarana ngundhakake perekonomian, sarana rekreasi, lan sarana promosi kabudayan lan pariwisata. Nilai Budaya kang kinandhut yaiku nilai budaya kang nggayutake manungsa marang Gustine, alam donya, manungsa liyane, bebrayan, lan awake dhewe.

Tembung Wigati: Legendha, Tradhisi, Nyadran, Makam Dewi Sekardadu, Folklor.

PURWAKA

Bangsa Indonesia minangka salah sawijine bangsa kang sugih kabudayan. Kabudayan kang ana ing bangsa iki maneka warna, khas, lan mirunggan. Akehe kabudayan kang ana ora uwal saka cacahé suku bangsa kang uga akeh lan maneka warna. Kurang luwih Indonesia kasusun saka 500 suku bangsa, lan saben sukune nduweni kabudayan kang beda-beda. Kabudayan kang ana minangka asil saka warisan saka para leluhur kang ngandhut norma lan nilai-nilai sing nganti saiki isih patut disengkuyung lan didadekake pathokan kanggo urip ing bebrayan.

Miturut Koentjaraningrat (1987:9) tembung “kabudayan” dhewe asale saka tembung Sansekerta *buddhayah*, yaiku bentuk jamak saka *buddhi* kang ateges “budi” utawa “akal”. Mula, kabudayan kuwi bisa ditegesi “bab-bab kang nduweni sesambungan karo budi lan akal.” Luwih cetha Koentjaraningrat negesi yen kabudayan kuwi kabeh gagasan lan karyane manungsa kang tuwuh saka olah jiwane manungsa banjur dikulinakake kanthi cara sinau, saengga bisa ndadekake manungsa bisa luwih pinter. Mula antarane budaya lan manungsa kuwi nduweni sesambungan kang raket banget.

Kabudayan uga bisa diperang dadi telung werna adhedhasar papan pangrembakane. Sudikan (2001:5)

ngandharake yen perangan kabudayan kang ana ing nuswantara yaiku: (1) kabudayan nasional, yaiku kabudayan kang wis disarujuki dadi duweke sakabehane warga negara Indonesia, saperangan wujud ana ing kantor pamarentah, sekolah, pawiyatan luhur, lan upacara-upacara kang asipat nasional, (2) kabudayan dhaerah, yaiku kabudayan kang tuwuh, diduweni, ngrembaka, lan diakoni dening suku bangsa kang onjo ing sawijining dhaerah tartamtu, kang lelandhesan pranata sosial kabudayan suku bangsa, (3) kabudayan lokal, yaiku kabudayan kang tuwuh, diduweni, ngrembaka, lan diakoni dening sakelompok masyarakat ing salah sawijining dhaerah tartamtu, lan lelandhesan pranata sosial saka kabudayan suku dhaerah kang ana ing dhaerah kasebut. Kabudayan lokal dhewe minangka wujud tumindak ing panguripane warga saka sawijining masyarakat suku bangsa, saengga tumindak-tumindak kang ana bisa menehi pranata sosial.

Gandheng karo andharan kasebut, bisa dingerteni yen kabudayan lokal minangka salah sawijining wujud saka kabudayan Jawa. Kabudayan Jawa yaiku minangka maneka wernaning kabudayan kang manggon ing tlatah Jawa lan isih klebu wewangkon kabudayan Jawa. Kabudayan Jawa dhewe nduweni sipat sing *heterogen*, tegese kabudayan Jawa kuwi nduweni maneka warna ragam budaya kang asipat regional, anane yaiku saka dhaerah Jawa Tengah nganti Jawa Wetan. Apa kang diarani ragam budaya kuwi ing antarane kaya upacara-upacara adat, kesenian rakyat, basa, panganan, lsp (Koentjaraningrat, 1994:25).

Tuladhane kabudayan Jawa kang isih ana lan ngrembaka nganti saiki salah sawijine yaiku TNMK kang ana ing Desa Balongdowo. Miturut KBBI tradhisi bisa diarani adat pakulinan kang wis diwarisake dening para leluhur kang isih ditindakake sajrone bebrayan. TNMK dhewe sejatine tradhisi fisik, utawa tradhisi kang ditindakake lan katon nyata. Tuwuh lan ngrembakane TNMK iki ora bisa uwal saka anane crita/legendha Dewi Sekardadu kang nganti saiki pesareyane isih ana ing Dusun Kepetingan. Kaya dene apa kang diandharake dening Widayati (sajrone Mahardika, 2019) petilasan kang ana ing masyarakat Jawa biasane ana gegayutane karo kedadeyan-kedadeyan kang wigati lan kagambar sajrone sastra lisan, kang nganti saiki ana ing dhaerah-dhaerah.

TNMK dhewe dianakake saben taun ing wulan Ruwah, lan ditindakake dening masyarakat Desa Balongdowo mligine yaiku para misaya kupang saka Desa Balongdowo. Desa Balongdowo pancen kondhang dadi dhaerah sing ngasilake kupang ing Kabupaten Sidoarjo. Saliyane sinebut kutha Urang, Sidoarjo pancen dadi salah sawijine kabupaten sing ngasilake kupang saliyané Kabupaten Gresik lan Surabaya. Klebu Desa Balongdowo

ing Kecamatan Candi, kang kondhang dadi sentra industri kupang. Para wargane akeh sing milih dadi misaya kupang lan ngolah kupang mentah dadi kupang mateng kanggo pangupajiwane.

TNMK iki durung tau diteliti kanthi tintingan folklor separo lisan. Panliti milih objek panliten iki merga panliti kepengin ngangkat tradhisi kasebut supaya salah sawijine tradhisi lokal ing Kabupaten Sidoarjo iki bisa dikenal, mligine dening para akademisi lan masyarakat umum. Mula ana ing kalodhangan iki, panliti bakal nganakake panliten kanthi irah-irahan ***“Tradhisi Nyadran Misaya Kupang ing Desa Balongdowo Kecamatan Candi Kabupaten Sidoarjo (Tintingan Folklor)”***. Babagan kang bakal diudhar sajrone karya tulis iki yaiku bab mula bukannya TNMK, pangaribawane legendha, tata laku, ubarampe, makna simbolik, nilai-nilai, fungsi, sarta owah gingsire TNMK.

Panliten ngenani TNMK iki bakal beda karo panliten ngenani Tradhisi Nyadran liyane, amarga saben dhaerah lan masyarakat mesthine nduweni ciri khas dhewe-dhewe kang mbedakake antara dheweke lan dhaerah liyane. Mula panliten iki kalebu panliten *kualitatif deskriptif* ngenani salah sawijine kabudayan kang ditujokake marang mula bukannya, tata laku, fungsi, lan sakabehane bab ngenani TNMK ing Desa Balongdowo.

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Panliten Saemper

Panliten kang bisa didadekake bahan sinau iki ora liya uga saka panliten Mahasiswa Jurusan Pendhidhikan Basa lan Sastra Jawa, Fakultas Basa lan Seni, Universitas Negeri Surabaya, ing antarane yaiku skripsi saka Sangga Pelitaningati (2010) *Legendha Siti Inggil ing Dhusun Kedung Wulan Desa Bejijong Kecamatan Trowulan Kabupaten Mojokerto (Tintingan Folklor)* (sabanjure dicekak LSI). Tujuwan saka panliten kasebut yaiku ngrembug pitutur kang kinandhut, fungsine folklor lan kalungguhane legendha ing masyarakat. Panliten kasebut uga ngasilake kalungguhane crita ing panguripane warga masyarakat Desa Bejijong. Banjur kalungguhan kasebut diperang dadi telu, yaiku masyarakat kang nganggep LSI iku wigati, masyarakat kang nganggep LSI iku ora wigati, lan masyarakat kang ora peduli karo ana apa orane LSI ing Desa Bejijong.

Saliyane iku uga ana skripsi saka Khusnul Atikhoh (2013) *Legendha Makam Pangeran Pringgoloyo ing Desa Jegulo Kecamatan Soko Kabupaten Tuban (Tintingan Folklor)*. Asil saka panliten kasebut nuduhake yen Legendha Makam Pangeran Pringgoloyo ngandhut salah sawijine unsur sejarah lan ana sesambungane karo mula bukannya Desa Jegulo. Saliyane kuwi, uga tuwuh mitos lan tradhisi kang ngrembaka ing Makam Pangeran

Pringgoloyo. Mitos-mitos kasebut ing antarane yaiku manfaate banyu saka sumur teleng, ziarah ing Senin Pahing malem Slasa Pon, pantangan nganggo sragam dinas nalika sowan ing makam, lan anane pesugihan. Bab makna lan simbol kang kinandhut ing makam Pangeran Pringgoloyo ing antarane yaiku tradhisi lan ubarampene. Tradhisi kang sepisanan yaiku manganan lan ubarampene. Tradhisi kang kapindho yaiku slametan utawa kenduren, lan sing pungkasan yaiku adicara tahlilan.

Bacute ana skripsi saka Tiya Puspita Srirahayu (2018) *Tradhisi Manganan ing Petilasan Ranggalawe Desa Talun Kecamatan Plumpang Kabupaten Tuban (Tintingan Folklor)*. Wujud saka tradhisi kasebut yaiku anane adicara slametan, tahlilan, pleretan, lan wiwitan kang ditindakake ing petilasan Ranggalawe. Tradhisi iki dileksanakake setaun pisan ing dina Setu Pon, sasi Jumadil Awal, minangka wujud pakurmatan, rasa syukur dhumateng Gusti lan pangajab supaya adoh saka bebaya. Panliten iki ngemot mula bukane tradhisi manganan, wujud, fungsi, makana lan simbol, uga owah-owahan sajrone tradhisi wiwit jaman biyen nganti jaman saiki.

Ana maneh yaiku skripsi saka Fadhila Inka Agustin (2018) *Sesambungan Legendha Babad Kandangan karo Tradhisi Mendhem Golekan ing Desa Kandangan Kecamatan Kandangan Kabupaten Kediri (Tintingan Folklor)* (bacute dicekak LBKTMG). Tradhisi Mendhem Golekan iki minangka tradhisi kang tuwuh saka legendha babad Kandangan. Wujud saka tradhisi iki uga ana rong unsur, yaiku unsur lisan lan unsur fisik. Unsur lisan bisa dideleng saka legendha babad Kandangan kang sumebar ing masyarakat, uga saka donga-donga nalika slametan. Dene unsur fisik bisa dideleng saka tata lakune tradhisi mendhem golek, yaiku nalika slametan kang ditindakake ing dina Kemis malem Jemuwah (awan), lan nalika prosesi mendhem golek kang ditindakake ing dina Kemis malem Jemuwah wayah esuk kang dibacutake karo adicara Sawur Puspita lan slametan asil bumi.

Kaping pungkasan yaiku skripsi saka Yuliana Sri A (2017) *Tradhisi Suran Agung sajrone Petilasan Nyai Lambang Kuning ing Kabupaten Madiun (Tintingan Folklor Setengah Lisan)*. Tradhisi iki dianakake setaun pisan ing dina Jemuwah Legi, papan panggonane ana ing petilasan Nyai Lambang Kuning kang minangka leluhure Desa Nglambangan. Panliten iki ngandharake ngenani tata rakite tradhisi kang kaanggep beda karo desa liyane, lan uga ngandharake ngenani wujud tradhisi kasebut, makna lan simbol sajrone ubarampe tradhisi, nilai, fungsi, lan owah-owahan kang ana sajrone tradhisi iki.

Panliten-panliten kasebut minangka panliten kang ngrembung kabudayan Jawa, wiwit sing ngrembug legendha saka salah sawijine pawongan, legendha

petilasan, babad, nganti tradhisi tartamtu sing nduweni sesambungan karo crita utawa legendha tartamtu lan isih ditindakake nganti saiki. Antarane panliten kasebut karo panliten TNMK, ana bab kang padha lan uga ana bab kang mbedakake. Padhane ana ing bab folklor, kang nduweni tujuwan kanggo ngleluri kahanan folklor mligine legendha ing saben dhaerah ing tlatah Jawa kang dadi objek panliten minangka sarana kanggo panggulawenthah sajrone urip bebrayan. Saliyane kuwi uga ing bab tradhisi, ing ngendi tradhisi bisa tuwuh adhedhasar legendha utawa crita rakyat kang ana, sumebar, lan dipercaya dening masyarakat panyengkuyunge. Bab kang dadi pambada yaiku ana ing objek kang diteliti, papan panggonan, uga teori kang digunakake, saengga asil saka panliten iki lan panliten-panliten sadurunge uga mesthi beda.

Lelandhesan Analisis

Analisis teori kang digunakake sajrone panliten iki yaiku saperangan teori saka para ahli kang digunakake kanggo nitingi bab sajrone objek panliten. Folklor kang digunakake ing panliten iki yaiku teori Danandjaja. Miturut Danandjaja (2007:21), folklor bisa diperang dadi telu, yaiku: (1) folklor lisan (*verbal folklor*), yaiku folklor kang diciptakake, disebarake, lan diwarisake ing wujud lisan lan kanthi cara lisan uga, ntarane yaiku ungkapan tradhisional, guritan rakyat, pitakonan tradhisional, lan crita rakyat, (2) folklor separo lisan (*partly verbal folklor*), yaiku folklor kang nduweni bentuk campuran antarane unsur lisan lan dudu lisan (kayata obahe awak/isyarat utawa bentuk liya, lan barang-barang tartamtu kang dianggep nduweni kagunan), lan (3) folklor dudu lisan (*non verbal folklor*), yaiku folklor kang nduweni bentuk dudu lisan senajan cara pangkawene diwulangake kanthi cara lisan.

Babagan makna lan simbol nggunakake teori miturut Tuner (sajrone Dharmojo, 2005:28) ngandharake yen istilah tandha lan simbol kerep digunakake sajrone teges kang padha nanging panggonane bisa beda. Simbol, tandha, lan lambang nduweni pangerten kang padha, yaiku barang uatawa babagan apa wae kang nduweni piguna kanggo makili barang utawa samubarang liyane. Sajrone TNMK tandha kasebut ana ing ubarampe lan tata lakune. Anane makna lan simbol nduweni tandha lan teges kang dadi tujuwan masyarakat sajrone nindakake tradhisi. Kanthi simbol-simbol kang ana sajrone tradhisi kasebut, masyarakat percaya marang kapitayan kang bisa menehi berkah lan kasantosan kanggo panguripan ing dhaerahe.

Ngenani bab fungsi sajrone TNMK. Teori kang digunakake yaiku teori fungsi Bascom lan Dundes (sajrone Danandjaja, 2007:19) kang ngandharake fungsi folklor tumrap bebrayan panyengkuyunge, yaiku: (1)

minangka sistem proyeksi (*projective system*), yaiku minangka piranti kanggo kaca benggala sawijine kolektif, (2) minangka piranti pangesahan pranata-pranata lan lembaga-lembaga kabudayan, (3) minangka sarana panggulawenthah, lan (4) minangka piranti pameksa lan pamawas supaya norma-norma kang ana tansah diugemi para anggota masyarakat.

Pungkasan yaiku kanggo nintingi nilai budaya, bakal nggunakake panemune Djamaris kang merang nilai budaya dadi limang kategori adhedhasar gegayutane karo manungsa, yaiku: (1) nilai budaya kang gegayutan marang Gusti, (2) nilai budaya kang nggayutake manungsa marang alam donya, (3) nilai budaya kang nggayutake manungsa karo manungsa liyane, (4) nilai budaya kang nggayutake manungsa lan masyarakat, (5) nilai budaya kang nggayutake manungsa marang awake dhewe.

METODHE PANLITEN

Ancangan panliten kang bakal digunakake ing panliten TNMK iki yaiku dheskriptif kualitatif. Sudikan (2001:85) ngandharake metodhe deskriptif kualitatif yaiku metodhe kang nggunakake cara nyathet kanthi tiliti lan njlimet sakabehane kahanan kang dideleng, dirungu, lan diwaca saka asile wawancara, vidhio, rekaman, dhokumen, lan sapanunggalane. Metodhe dheskriptif iki nduweni sipat-sipat tartamtu, ing antarane yaiku: (1) mecahake prakara kang asipat aktual kang ana ing jaman saiki, (2) Dhata kang diolehake diklumpukake kanthi cara disusun, dijlentrehake, banjur dianalisis (Winarno, 1989:740). Mula metodhe iki dipilih supaya panliti bisa ngandharake lan njlentrehake sakabehane prakara kang ana sambung rakete karo TNMK tumrap masyarakat panyengkuyunge.

Papan panggonan panliten yaiku ing Desa Balongdowo kang ana ing Kecamatan Candi, lan ing Makam Dewi Sekardadu kang manggon ing Dusun Kepetingan Kecamatan Buduran, Kabupaten Sidoarjo. Dhata kang dibutuhake yaiku dhata ngenani crita Makam Dewi Sekardadu kang ana ing Dusun Kepetingan kang bisa menehi pangaribawa marang TNMK ing kali Desa Balongdowo. Saliyane iku uga dhata ngenani pawongan kang nyengkuyung bab kasebut, ubarampe kang digunakake, tatacarane upacara TNMK kang diobservasi langsung saka papan panggonane, tujuwan saka upacara tradhisi kasebut, fungsi lan makna tradhisi, uga piguna lan owah gingsire tradhisi kasebut. Sakabehane dhata kasebut bisa diolehake saka telung teknik ngumpulake dhata, yaiku:

1) Teknik Observasi

Miturut Endraswara (2009:228) teknik observasi yaiku ndeleng kanthi langsung fenomena apa wae kang kedadyan lan ana ing lapangan. Observasi mujudake

sawijine cara nglumpukake dhata kanthi pengamatan langsung utawa ora langsung marang objek kang diteliti. Observasi iki bisa ditindakake wiwit saka papan panggonan kang arep didadekake objek panliten. Kanthi cara ngamati papan panggonan panliten iki, panliti bakal bisa nggoleki lan ngolehake dhata utawa bab apa wae kang dibutuhake kanggo proses panliten.

2) Teknik Wawancara

Wawancara yaiku tata cara nglumpukake katrangan utawa dhata ngenani panguripan manungsa ing urip bebrayan (Sudikan, 2001:90). Tujuwan saka wawancara yaiku supaya panliti bisa ngolehake dhata kanthi langsung saka informan. Miturut pamawase Sudikan (2001:90), wawancara iki bisa diperang dadi loro adhedhasar wangsulan saka informan, yaiku wawancara tertutup lan wawancara tinarbuka. Wawancara tertutup yaiku nalika wangsulan saka informan diwatesi dening panliti, dene yen wangsulan saka informan ora diwatesi, mula wawancara kasebut kalebu wawancara terbuka, tujuwane yaiku supaya informan bisa mangsuli, menehi katrangan, lan njlentrehake bab sing diweruhi kanthi cetha tanpa ana wewatesane, saengga panliti uga bisa ngolehake dhata saakeh-akehe. Ana ing panliten TNMK iki, teknik wawancara kang ditindakake yaiku teknik wawancara sing luwih rowa kanthi telung langkah, yaiku ngrekam, nyathet, lan analisis wacara utawa transkripsi.

3) Teknik Dhokumentasi

Dhokumentasi yaiku salah sawijine teknik kanggo nglumpukake dhata uga katrangan kanthi cara nggoleki lan nemokake bukti-bukti kang nduweni gegayutan karo objek sing diteliti (Afifudin, 2009:141). Teknik dhokumentasi iki nduweni piguna kang padha karo teknik-teknik sadurunge. Luwih cethane, dhokumentasi bisa digunakake kanggo nguatake dhata saka asile observasi lan wawancara. Anane poto/gambar/vidhio iki gunane kanggo nyengkuyung dhata sing wis ana supaya bisa luwih dipercaya.

Sawise sakabehane dhata diolehake nggunakake telung teknik kasebut, dhata mentah bakal diolah nganti bisa disuguhake. Teknik kanggo ngolah lan nganalisis dhata ing panliten iki yaiku:

- 1) transkrip dhata, yaiku ngolah dhata lesan menyang dhata tulis,
- 2) verifikasi dhata, yaiku dhata kang ana sajrone panliten sawise ditranskrip banjur dipilih lan dipilah kanthi tiliti lan dicocogake karo sasaran dhata kang dibutuhake,
- 3) idhentifikasi lan kodifikasi dhata, yaiku penggolongan dhata adhedhasar kategori kang ana ing panliten,
- 4) penafsiran utawa nerka dhata, yaiku asil pungkasan saka proses panliten.

ANDHARAN ASIL PANLITEN

Kahanan Monografi Desa Balongdowo

TNMK minangka salah sawijining tradhisi Jawa kang tuwuh lan ngrembaka ing Desa Balongdowo Kecamatan Candi Kabupaten Sidoarjo. Sadurunge ngerteni kepriye tata laku sajrone TNMK, ubarampe, makna, fungsi, lan nilai sajrone TNMK, luwih dhisik becike kita kudu mangerteni kepriye kahanan Desa Balongdowo minangka papan panggonan masyarakat panyengkuyung TNMK, sejarah sapa kuwi Dewi Sekardadu lan mula bukane makam Dewi Sekardadu kang ana ing Dusun Kepetingan Desa Sawohan Kecamatan Buduran, Kabupaten Sidoarjo.

Desa Balongdowo kalebu salah sawijine desa kang maju ing wilayah Kecamatan Candi, kahanan desa wis katata apik lan dalan-dalan kang dadi jalur transportasi ing desa uga wis aspalan. Ambane wilayah Desa Balongdowo kurang luwih 150.478 m² kang dibagi dadi telung dusun, yaiku Dusun Balongdowo, Dusun Tempel, lan Dusun Pecis. Cacahe Rukun Warga ana 4 RW, lan Rukun Tetangga ana 29 RT. Dideleng saka komposisi pendhudhuke, Desa Balongdowo klebu wilayah desa sing heterogen. Saka babagan etnis masyarakate, desa iki dipanggoni masyarakat saka suku Jawa, suku Madura, keturunan Cina, keturunan Arab, lan saperangan pawongan saka luwar Pulau Jawa.

Gegambaran kahanan ing Desa Balongdowo nduweni gegayutan marang tradhisi. Sakabehane bab ngenani kahanan masyarakat ing desa kasebut nduweni daya pangaribawa tumrap tradhisi sing ditindakake dening masyarakat. TNMK ing Desa Balongdowo minangka salah sawijine tradhisi kang gedhe, tradhisi kang ditindakake saben taun ing wulan Ruwah.

Diwiwiti saka gegambaraning alam kang nduweni gegayutan karo TNMK. Tata rakit sajrone TNMK digayutake karo kahanan alam kang mujudake wilayah desa sing ora adoh saka segara. Adicara kasebut ditindakake nalika asil nglaut misaya kupang lagi akeh-akehe, yaiku ing wulan Ruwah. Tradhisi iki dipangaribawani dening kahanan alam kang tansah kajaga lan lestari. Senajan ana ing taun iki misaya kupang lagi ngrasakake sing arane paceklik, TNMK panggah ditindakake. Bab kasebut amarga masyarakat percaya yen paceklik kasebut ora ana apa-apane tinimbang berkah sing sasuwene iki wis diolehake dening masyarakat Balongdowo. Saliyane kuwi TNMK iki uga dibarengake karo adicara sedekah bumi kang ditindakake dening para tani, amarga ing wulan iki uga para tani uga lagi panen.

Babagan kahanan bebrayan masyarakat, kang nduweni pangaribawa tumrap TNMK yaiku para perangkat desa, ketua klompok misaya kupang, uga para tetuwa desa, lan para ulama'. Pangaribawane para pawongan penting iki mligine ana ing bab pamikirane

tumrap tradhisi kang saya maju, saengga ndadekake tradhisi saya ngrembaka lan ditindakake tanpa nglanggar syareat agama (Islam) sing dipercaya dening mayoritas masyarakat Desa Balongdowo. Bab kasebut penting kanggo masyarakat, amarga masyarakat sing fanatik karo agama Islam, nganggep yen tata laku lan ubarampe sajrone TNMK akeh sing nyleweng saka ajaran agama, saengga kudu diilangake utawa tradhisi kasebut ora perlu dianakake. Mula anane pamikiran-pamikiran sing tinarbuka kasebut dibutuhake supaya antarane tradhisi lan agama bisa mlaku bebarengan tanpa ana sing ditinggalake.

Pamikiran kasebut uga sing ditularake marang masyarakat liyane, saengga masyarakat pelaku TNMK mligini para pemudha bisa luwih mangerteni tata cara nindakake TNMK sing bener. Sasuwene iki para pemudha Desa Balongdowo melu nindakake TNMK kaya para tetuwane, nanging sing ditindakake ora tata laku sajrone TNMK, para pemudha iki malah nganakake perayaan neng ndukur prau ing satengahe kali dalanan menyang Makam Dewi Sekardadu. Perayaan sing ditindakake kaya dene perayaan ing panggonan hiburan malam, yaiku ana *music dj*, dangdut, lan pesta *minuman keras* nganti padha mendem. Kelakuwan para pamuda sing kaya mangkono sing njalari TNMK dianggep tradhisi sing ala lan marakake masyarakat njaba wedi kanggo melu TNMK. Kamangka anane jogedan ing ndhuwur prau pancen inovasi saka para warga wiwit taun 2005 supaya TNMK luwih rame, jebul malah dislewengake dening para mudha sing ngawur lan ora tanggung jawab.

Babagan peendhudhuk wujud ora adoh saka babagan kahanan bebrayan, bab iki mujudake kahanan desa kang isih ngugemi tradhisi kang ngrembaka ing sajrone masyarakat, ora mung TNMK wae, nanging uga kaya tingkeban, slametan manten, slametan wong mati, lsp. Anane tradhisi-tradhisi kang isih diugemi dening masyarakat desa iki ditularake dening para leluhure. Mula masyarakat sing saiki isih nindakake tradhisi uga menehi weruh anak turune ngenani tradhisi kasebut supaya tansah diugemi lan dilestarike.

Babagan pendhidhikan sajrone pangrembakan tradhisi nduweni daya pangaribawa. Majuning pendhidhikan ndadekake para pemudha nduweni pamikiran sing saya maju uga. Pamikiran sing maju kasebut dadi salah sawijine faktor utama sing mangaribawani umur uripe tradhisi, mligine TNMK. Tradhisi bakal tetep lestari yen masyarakat gelem ngeluri budaya Jawa ing satengahe proses pendhidhikan. Bab kasebut wigati banget amarga para pemudha bakal luwih gampang anggane mangerteni lan nyinaoni bab tradhisi yen tradhisi kasebut dikenalake lumantar pendhidhikan formal sing ana ing sekolah-sekolah padha karo nalika

siswa nyinau bab teknologi lan ilmu pengetahuan liyane. Saliyane kuwi uga wis dadi tanggung jawabe para sesepuh kanggo menahi piwulangan tumrap para pemudha kang ora ngerteni budaya Jawa, mligine tradhisi-tardhisi sing ana ing dhaerahe. Mula anane TNMK ing satengahe moderne jaman iki bisa dadi salah sawijine sarana kanggo nyinaoni budaya jawa.

Babagan pangupajiwa, kang nggayutake antarane pangupajiwa kang ditindakake dening masyarakat Desa Balongdowo karo lumakuning TNMK ing Desa Balongdowo. Anane TNMK adhedhasar anane masyarakat sing nduweni pakaryan dadi misaya kupang. Mula isih ana utawa orane TNMK ing Desa Balongdowo uga dipangaribawani dening isih ana apa orane para misaya kupang ing desa iki. Kalungguhan masyarakat sing nduweni pakaryan saliyan misaya kupang mung ana ing masyarakat panyengkuyung tradhisi kang luwih nengenake bab piguna tradhisi nanging kurang nindakake TNMK, dene pelaku tradhisi (TNMK) dhewe yaiku para misaya kupang.

Bab kaping pungkasan yaiku ngenani agama utawa kapitayan. Agama nduweni gegayutan kang raket karo lumakune kabudayan Jawa. Kaya dene apa kang wis diandharake sadurunge, masyarakat Desa Balongdowo mayoritas percaya karo ajaran agama Islam. Senajan saperangan mung Islam Abangan utawa Islam KTP, akeh uga warga sing Islam taat. Saka saperangan masyarakat sing Islam taat iki tuwuh pamikiran yen tradhisi mligine TNMK ing Desa Balongdowo iki klebu bab sing bid'ah lan ora patut ditindakake dening masyarakat sing percaya agama Islam.

Tuwuhe pakiran saka para ulama' kasebut sing jalari anane owah-owahan ing tata laku lan ubarampe sajrone TNMK ing Desa Balongdowo. Tata laku tradhisi sing wiwit biyen ditindakake dening para leluhur saiki kudu diselarasake karo pangrembakaning jaman lan aturan agama sing dipercaya dening masyarakat. Nanging kuwi kabeh ora dadi alangan kanggo tetep ngeluri TNMK. Sakabehane owah-owahan sing ana kayata jinis ubarampe lan ritual sing diilangi lan diganti ora ndadekake TNMK mati, nanging malah ndadekake TNMK bisa luwih raket karo kabeh masyarakat. Saka perkara-perkara kasebut bisa dingerteni yen agama lan tradhisi kuwi bisa mlaku bebarengan ing satengahe masyarakat tanpa ana sing perlu digulung salah sijine, mligine yaiku TNMK sing ndadekake agama dadi cagak ing satengahe tata lakune.

Kahanan Makam Dewi Sekardadu

Makam Dewi Sekardadu iki manggon ing dusun paling wetan ing Kabupaten Sidoarjo, yaiku Dusun Kepetingan, Desa Sawohan, Kecamatan Buduran Kabupaten Sidoarjo kaya kang bisa dideleng saka gambar

ing ndhuwur. Makam Dewi Sekardadu iki manggon ana ing pucuke Dusun Kepetingan, wewatesan langsung karo Selat Madura. Makam iki diubengi kali sing langsung mlaku menyang selat Madura, tambak iwak payau, lan wit-witan bakau/mangrove. Kanggo ziarah ing Makam Dewi Sekardadu, dalan sing kudu diliwati lumayan angel amarga panggonane sing ana ing pucuk lan wawatesan langsung karo selat Madura.

Sumber: Dhokumentasi akun Instagram @fajarhw

Ana telung jalur kang bisa digunakake nuju panggonan iki, sing kapisan bisa liwat jalur darat sing mung bisa diliwati sepedhah motor. Saka Desa Sawohan kudu diterusake ngliwati dalanan tambak kira-kira adohe 10 km sing ambane mung sameter lan durung diaspal. Dalanan iki mung bisa diliwati nalika mangsa ketiga, amarga dalan bakal blethok nalika mangsa rendheng. Saliyane liwat Desa Sawohan, kanggo ziarah ing Makam Sekardadu iki uga bisa liwat Desa Bluru Kidul. Carane yaiku kudu nyewa prau misaya kupang menyang Dusun Kepetingan. Cara pungkasan yaiku bisa ditindakake nalika adicara TNMK dileksanakake. Kita bisa melu rantaman adicara TNMK lan melu ziarah menyang makam numpak prau-prau sing wis disediakake kurang luwih 1,5 jam saka Desa Balongdowo.

Kahanan Makam Dewi Sekardadu iki bisa diarani cukup sederhana, beda karo panggonan wisata religi liyane. Area makam iki ambane ora luwih saka 100 m², kang kasusun saka pendapa makam, halaman, lan ruwangan serbaguna kanggo Juru Kunci lan Mushollah. Makam Dewi Sekardadu dhewe ana ing njero pendapa, yaiku ruwangan sing nduweni lawangan cindhek. Lawang sing lumayan cindhek iki nduweni tujuwan, yaiku supaya peziarah sing mlebu bisa luwih sopan. Ana ing ndhuwur lawang katulis jeneng Dewi Sekardadu saka kayu. Makame dhewe ditutupi kotak kayu sing uga nduweni lawang, yen dibuka bakal katon pesarean sing ditutupi kain putih. Ora kaya makam utawa pesareyan saka pawongan priyayi liyane, Makam Dewi Sekardadu ing kene manggon ijen ora bebarengan karo makam sanak kadhange liyane.

Mula Bukane Makam Dewi Sekardadu

Mula bukane makam Dewi Sekardadu yaiku diwiwiti saka crita uripe Dewi Sekardadu ing tlatah Blambangan. Putri Ayu Dewi Sekardadu yaiku anak

wadon saka Raja Blambangan, Raden Minak Sembuyu. Dicitakake, Dewi Sekardadu yaiku putri Blambangan sing kondhang nduweni rupa ayu lan sipat sing santun. Rupa lan sipat sing apik ora selaras karo nasibe, critane diwiwiti nalika Dewi Sekardadu kena penyakit nular sing uga lagi nyerang rakyat Blambangan. Nyawang putrine sing kaya mangkono, Raja Blambangan sing nduweni kakuwasaan kasebut nggolek cara supaya putrine bisa waras saka penyakit.

Raja Blambangan, Prabu Minak Sembuyu nganakake sayembara kanggo nggolek pawongan sing bisa nambani putrine, sapa wonge sing bisa nambani Putri Ayu Dewi Sekardadu, menawa lanang lan isih enom, dheweke bakal dipek dadi mantune, bojo kanggo Dewi Sekardadu. Seje yen sing bisa nambani kuwi wis tuwa utawa wong wadon bakal didadekake dulur ing Blambangan. Sayembara wis kelakon, nanging siji-sijia tabib, dukun lan wong sekti saka negara ngendi wae ora kasil nambani penyakite anake. Suwe nganti ing sawijining dina, dheweke eling yen nate ana wong priyayi sekti sing diusir saka Blambangan amarga nduweni niat kanggo ngejak rakyat Blambangan ngrasuk agama islam. Pawongan kuwi yaiku Syeh Maulana Ishaq murid saka Sunan Ampel. Nalika Prabu Minak Sembuyu bingung karo nasib anak wadone sing paling ditresnani kuwi, Parbu Minak Sembuyu kelingan karo Syeh Maulana Ishaq. Dheweke banjur ngutus para panggawane kanggo nggoleki neng endi parane Syeh Maulanan Ishaq lan nggawa Syeh kuwi mara menyang Blambangan kanggo nambani anake, Dewi Sekardadu.

Ngerti kahanan tlatah Blambangan sing lagi kasusahan, Syeh Maulana Ishaq sing lagi mertapa ing Gunung Dlangu banjur mara nemoni Prabu Minak Sembuyu. Dheweke matur marang raja, dheweke bisa nambani Dewi Sekardadu uga para rakyat, nanging ana syarat sing kudu ditampa karo Raja Blambangan. Syeh Maulan Ishaq njaluk yen Dewi Sekardadu lan dheweke ngrasuk agama Islam. Ana ing wektu kasebut Prabu Minak Sembuyu gelem krana kepeksan lan supaya anake bisa ndang waras saka larane. Sawise ditambahi dening Syeh Maulana Ishaq, Dewi Sekardadu uga kabeh rakyat Blambangan sing kena lara nular kasebut bisa waras lan Blambangan urip kanthi tentrem maneh. Nalika perkara penyakit wis rampung, tuwuh perkara anyar sing ndadekake Dewi Sekardadu luwih sengsara nalika Syeh Maulana Ishaq lan Dewi Sekardadu wis bebojoan.

Sawise perkara penyakit nular wis bar, kaya apa sing wis dijanjikake dening Prabu Minak Sembuyu, dheweke bakal ndadekake Syeh Maulana Ishaq mantune, garwa saka Dewi Sekardadu. Sawise kalorone sah bebojoan, Syeh Maulana Ishaq nagih janji saka Prabu Minak Sembuyu, yen Dewi Sekardadu dadi bojone Dewi Sekardadu lan ramane Prabu Minak Sembuyu kudu

gelem ngrasuk Agama Islam kaya dene Syeh Maulana Ishaq. Ana ing kene Prabu Minak Sembuyu sing dikompor-kompori dening senopatine nampik kekarepane mantune, dheweke ora sarujuk yen kudu melu Syeh Maulana Ishaq ngrasuk Agama Islam. Dheweke khuwatir yen rakyat luwih milih melu ngrasuk Agama Islam tinimbang tetep ngrasuk kapitayane Blambangan sadurunge yaiku Agama Hindu. Mula kanggo katentremane Blambangan, Syeh Maulana Ishaq sing wektu iku dadi Pangeran Blambangan luwih milih ngalih ninggalake Blambangan lan garwane sing lagi ngandut pitung wulan tinimbang kudu perang nglawan mara tuwane dhewe. Sadurunge dheweke ngalih, Syeh Maulana Ishaq pesen marang Dewi Sekardadu supaya putrane kang bakal lahir mbesuk dijenengake Raden Paku.

Ora suwe sawise Syeh Maulana Ishaq ninggalake Blambangan, Dewi Sekardadu babaran. Dewi Sekardadu nglahirake anak lanang sing dijenengake Raden Paku, kaya apa sing dikarepake Bapake. Ngerti yen putune sing lahir kuwi kakung, Prabu Minak Sembuyu sing lagi kena hasutan saka senopatine milih kanggo mbuwang putu kakunge kuwi ing segara Banyuwangi. Raden Paku sing isih bayi kuwi tanpa sapangertenane Ibune dideleh ing peti kayu sing ditutup rapet banjur dikeremake menyang segara.

Mangerteni kasunyatan yen putrane dibuwang ing segara, Dewi Sekardadu nututi peti sing nggawa bayine kasebut. Dheweke nguber peti kasebut nganti ing satengah segara. Gedhene ombak segara ora bisa dikalahake, Dewi Sekardadu kelelep lan kintir saka Banyuwangi nganti tekan Sidoarjo. Dene peti sing nggawa Raden Paku kintir nganti tekan Surabaya. Ing tahun 1365 kasebut Raden Paku ditemu karo Nyai Gede Pinatih lan dijenengi Joko Samudro, sing saiki luwih dikenal karo Sunan Giri. Jasad Dewi Sekardadu banjur dimakamake ing Kepetingan.

Wiwit saka Dewi Sekardadu ngilang saka tlatah Blambangan, crita urip nganti matine dadi ora cetha. Akeh versi sing beda-beda ngenani kepriye nasibe Dewi Sekardadu nalika nggoleki putrane. Versi saka Juru Kunci Makam Dewi Sekardadu sing ana ing Dusun Kepetingan Desa Sawohan Kecamatan Buduran Kabupaten Sidoarjo iki ngandharake yen nalika katut ombak, Dewi Sekardadu mati lan kintir nganti Sidoarjo. Mayit Dewi Sekardadu kasebut dicitakake digotong karo ewonan iwak keting. Iwak Keting kasebut nggawa Dewi Sekardadu nganti tekan kali sing tembus menyang segara, ketepakan wektu kuwi ana misaya kupang saka Desa Balongdowo sing lagi nglaut. Misaya kupang kasebut kaget amarga ana mayit wong wadon ayu sing ora dikenal rupane lan saka ngendi asal mulane. Sawise kuwi mayit sing ora diweruhi sapa jenenge kasebut

digawa menyang daratan sing ana ing cedhak alas bakau, ing kono mayite Dewi Sekardadu dimakamake. Sawise dimakamake, warga desa durung mangerteni yen mayit sing dikubur ing desane kuwi Dewi Sekardadu. Nganti ing sawijining dina tandha-tandha yen wanita kasebut yaiku putri saka Prabu Minak Sembuyu, Putri Ayu Dewi Sekardadu.

Senajan Dewi Sekardadu ditemu nalika wis mati, masyarakat Dusun Kepetingan lan saperangan misaya Balongdowo bisa ngenali yen kuwi Dewi Sekardadu sing dikabarake ilang nalika nututi anake sing dikintirake Raja Blambangan ing segara. Wiwit saka dingertene yen kuwi Dewi Sekardadu, tuwuh rasa khurmat ing atine masyarakat Kepetingan, Balongdowo, lan Bluru. Wiwit saka wektu iku uga Makam Dewi Sekardadu didadadekake makam suci kaya dene makam para ulama' lan para wali sing ana ing tlatah Jawa liyane.

Pangaribawane MDS tumrap TNMK

Tuwuhe TNMK ing Desa Balongdowo dipangaribawani krana anane makam Dewi Sekardadu ing Dusun Kepetingan. Kaya apa kang wis diandharake dening juru kunci uga para sesepuh liyane, Dewi Sekardadu ditemokake dening para misaya kupang saka Desa Balongdowo. Jasad saka pawongan ayu kuwi banjur dimakamake ing Dusun Kepetingan, sing panggonane ora adoh saka segara. Wiwit warga masyarakat ngerteni yen wanodya ayu sing wis dimakam ing Kepetingan kuwi sisihane Syeh Maulana Ishaq, masyarakat Desa Balongdowo lan Kepetingan percaya yen tumekaning Dewi Sekardadu ing dhaerah kasebut nggawa pengaruh sing apik kanggo warga sakiwa tengene.

Sawise warga ngerti sapa sejatine Dewi Sekardadu kuwi lan saka ngendi asal mulane, warga ngrasa nduweni kuwajiban kanggo ngrumat lan njaga makam Dewi Sekardadu. Warga percaya, yen Dewi Sekardadu kuwi wong sing apik, wong sing cedhak karo Gusti Pengeran, kaya dene bojone Syeh Maulana Ishaq. Kajaba kuwi, warga uga ngrasa mligine misaya Kupang Desa Balongdowo, yen olehe nggolek kupang neng segara mundhak akeh. Luput saka kuwi krana tumekaning Dewi Sekardadu utawa ora, misaya kupang Desa Balongdowo ngrasa yen rejeki sing wis diwenahi Gusti Pengeran kuwi kudu disokuri. Salah siji carane yaiku kanthi nindakake nyadran utawa petik laut utawa sedhekah laut.

Ora ana sebab musabab sing pasti kena apa TNMK ditindakake ing Makam Dewi Sekardadu. TNMK ditindakake ing Makam Sekardadu mung jalaran warga nduweni rasa khormat marang Dewi Sekardadu sing wis dianggep nggawa rejeki saka Gusti Pengeran kanggo warga sing wis nulung, ngormati, ngramut, lan njaga makame. Alasan liyane uga supaya antarane warga Desa Balongdowo lan Dusun Kepetingan tansah njaga tali

paseduluran, supaya tansah raket lan bisa tulung tinulung, mbagi rejeki sing wis diwenahi Gusti Pengeran, lan tansah njaga leluhur, kaya dene Makam Dewi Sekardadu kasebut. Dewi Sekardadu dadi salah sawijine objek kang utama ing TNMK ora tanpa alasan. Bab kasebut krana Dewi Sekardadu nduweni pangaribawa tumrap TNMK.

Pelaku TNMK percaya yen salah sawijine syarat wajibe TNMK kuwi nyekar lan andum berkat ing Makam Dewi Sekardadu. TNMK ora bakal diarani TNMK yen durung nyekar ing Makam Dewi Sekardadu. bab kasebut amarga ing Makam Dewi Sekardadu bakal ana adicara berkatan lan dunga bareng kang ditindakake dening warga saka Desa Balongdowo lan ditampa dening warga Dusun Kepetingan. Semono uga ngenani TNMK sing isih ana lan ditindakake ing jaman sing saya modern iki. Para warga, misaya kupang, lan mligine para sesepuh, nduweni anggepan yen TNMK iki ritual, tradhisi, lan tata adat sing wis ora bisa ditinggalake. Saliyane krana TNMK iki minangka tinggalan saka para leluhur, masyarakat uga percaya yen TNMK nduweni piguna lan tujuwan sing cetha, yaiku kanggo wujud rasa sokur lan nolak balak.

Tata Laku lan Makna Simbolik sajrone TNMK

TNMK ing Desa Balongdowo ditindakake ing wulan Ruwah cethane saminggu sadhurunge Pasa, nanging rantaman adicarane wis diwiwiti saka sawulan sadhurunge. Tata cara TNMK ing Desa Balongdowo iki diperang dadi telu, yaiku titi siyaga, titi laksana, lan titi wasana.

1) Titi Siyaga

Sadurunge mancik ing adicara utamane, kudu ana saperangan persiyapan kanggo nindakake adicara nyadran kasebut. Dirinci saka titi siyaga kang kaping sepisan, yaiku:

a. Nyusun Panitia

Anane panitia ing TNMK iki tujuwane ora beda karo dibentukke panitia kaya ing adicara liyane. Ana sing arane ketua panitia kang direwangi karo para sie-sie liyane. Nanging sing perlu digathekake, amarga TNMK iki hajade para warga sing pangupajiwane dadi misaya kupang, adicara iki ora bisa uwal saka campur tangane para misaya kupang. Dadi tugas panita ing kene mung asipat ngrewangi. Sabacut kaya ubarampe lan berkat kang digawa nyebrang menyang Makam Dewi Sekardadu, dadi tanggung jawab saka para misaya kupang.

b. Pasar Malem

Pasar malem utawa ing dhaerah Sidoarjo lan sakiwa tengene asring diarani dermulen dadi pambuka ing rantaman adicara TNMK ing Desa Balongdowo. Anane pasar malem ing wulan Ruwah dadi tetenger yen ora suwe maneh bakal ana TNMK. Pasar malem ing Desa

Balongdowo manggon ana ing lapangan cedhake pasar, lan mlaku nganti sadurunge jembatan gedhe. Kanggo pasar malem iki, panitia nyedhiakake panggonan sing ora sithik. Lapangan sing ana ing sacedhake pasar dipanggoni dermulen lan dolanan liyane. Dene dalanan wiwit pasar disediakake kanggo pawongan sing arep dodolan.

Aktivitas masyarakat kanggo nyengkuyung anane TNMK ing desane diwiwiti saka rame orane pasar malem sing ana ing dalanan desa. Tujuwan utamane yaiku ora liya kanggo mujudake suwasane desa sing tansah rame lan katon bungah kanggo miwiti rantaman adicara tradhisi sing wis ana wiwit jaman biyen. Saliyane kuwi kanthi anane pasar malem iki, masyarakat saka njaba Desa Balongdowo bisa oleh warta adicara apa kang bakal ana ing Desa Balongdowo saka uwong sing dagang ing pasar malem. Pangarep-arepe ora liya uga supaya TNMK kang bakal kalaksanan bisa kasuwur meyang dhaerah liya.

c. Pagelaran Wayang Kulit

Wayang kulit dipilih kanggo mbuka TNMK sing bakal ditindakake sesuk embene. Dipilihe wayang kulit ing TNMK iki ora tanpa alasan. Saliyane wis dadi tradhisi, dipilihe wayang dadi salah sawijining adicara hiburan ing TNMK krana wayang dianggep nduweni filosofi kang raket karo panguripane manungsa ing alam donya. Wayang sing dipilih uga jinis wayang kulit sing pancene dadi khas ing dhaerah wetanan, ora wayang krucil, wayang wong, utawa jinis wayang liyane. Ana ing satengahe pagelaran wayang kulit iki uga ana adicara “kruyukan”

Kruyukan utawa kroyokan yaiku sawijing adicara manganan sego tumpeng ing satengahe wayangan. Segu tumpeng cilik kanthi lawuh tahu, tempe, mi, urap-urap, lan endhog iki diwenekake ing penontin nalika mancik tabuh 12 dalu. Tumpeng sing teko langsung wae dikroyok bareng-bareng karo para penonton. Wadhah sing dienggo mangan mung godhong utawa kertas minyak sing ana ing tempeh tumpeng kasebut. Tujuwan saka kruyukan tumpeng iki ora liya kanggo sarana ngraketake para warga, ing kene yaiku warga sing nonton pagelaran wayang kulit.

d. Nyepakake Salon lan Jogedan

Cacahe salon sing dicepakake bisa nganti 20 luwih padha kaya cacahe prau sing bakal digunakake para mudha. Saperangkat salon bakal ditata ing prau-prau sing sadurunge wis disiyapake. Prau sing bakal dipanggoni salon beda karo prau sing digunakake warga kanggo nyebrang ing makam Dewi Sekardadu. Prau kebak salon kasebut khusus digunakake dening para pemudha Desa Balongdowo sing wis dibagi dadi pirang-pirang klompok sing beda. Saben klompok nduweni jeneng kang maneka warna, uga bisa ditengeri karo

spanduk utawa kaos sragam sing digunakake nalika adicara TNMK kalaksanan.

Adicara sing ditindakake ing ndhuwur prau nggunakake salon-salon bisa disebut “Jogedan”, yaiku salah sawijine rantaman adicara TNMK kang akeh narik kawigatene para mudha, mligine saka Desa Balongdowo. Anane jogedan iki dianggep dadi salah sawijine wadhah kanggo para mudha kumpul lan ngrameni adicara TNMK sing bakal kalaksanan sesuke. Adicara Jogedan dhewe ana wiwit taun 2005, tujuwane yaiku kanggo wadhah promosi salon-salon sewa sing diduweni warga Desa Balongdowo lan desa-desa ing kiwa-tengene.

e. Nyepakake Ubarampe

Ubarampe minangka salah sawijine bab sing paling wigati sajrone adicara adat tradhisi, klebu ana ing adicara TNMK. Ubarampe sing dimaksud yaiku bahan-bahan apa wae kang bakal digawa lan digunakake sasuwene TNMK ditindakake. Ubarampe kasebut ing antarane yaiku tumpeng salawuhe, jajanan pasar, gedhang raja, pitik ireng, dhuwit receh, lan cok bakal jangkep. Kabeh ubarampe kasebut disiyapake dening para misaya kupang lan warga kang bakal melu adicara TNMK. Ubarampe kang dibutuhake kasebut ora kabeh disiyapake dhewe-dhewe saben misaya kupang. Ubarampe apa wae kang diutuhake lan pira jumlahe bakal dibagi rata karo misaya kupang sing bakal melu TNMK. Ubarampe mentahan sing kudu ana uga ora sepira akeh, sing akeh yaiku matengane utawa berkate, ing antarane yaiku tumpeng, sego putih, pitik panggang, urap-urap, lawuh, gedhang, lan jajan. Umume matengan utawa berkat kasebut dimasak ndadak isuk sadurunge TNMK ditindakake, dene bengine para ibu mung nyepakake bahan-bahan kanggo lawuh lan bumbune.

f. Larung Sajen

TNMK ing Desa Balongdowo iki beda karo tradhisi nyadran kang ana ing dhaerah liya. Menawa ing dhaerah liyan tradhisi nyadran ditindakake kanthi cara nglarungake tumpeng, asil bumi, lan sesajen ing segara utawa ditujokake ing para leluhur, sajrone TNMK sing dilarungake mung sajen. Sajen kang dilarungake uga ora dilarungake ing segara (selat Madura), nanging dilarungake ing kali sing bakal dinggo dalan prau menyang Makam Dewi Sekardadu. Proses nglarungake sajen ditindakake wengi sadurunge adicara TNMK ditindakake. Pawongan sing nduweni jejibahan kanggo nglarungake yaiku sesepuh desa sing wis dipercaya dening masyarakat desa. Sajrone nglarungake sajen ora ana donga utawa mantra sing mligi. Saka andharan kasebut bisa dingerteni yen tujuwan saka dilarungake sajen yaiku supaya proses TNMK sing bakal ditindakake bisa diwenahi kalancaran tanpa ana alangan.

2) Titi Laksana

Wektu kanggo nindakake TNMK iki wiwit owah ing taun 90-an. TNMK sing sadurunge ditindakake wiwit tabuh 12 bengi dianggep kebengen, saengga dirasa kurang akeh warga sing melu nyebrang ing Makam Dewi Sekardadu. Mula arak-araken tumpeng lan pemberangkatan diowahi dadi tabuh 3an dalu sadurunge subuh. Nanging saya seprene wektu kanggo TNMK diowahi maneh nganti dadi tabuh 6 isuk. Bab kasebut ora tanpa alasan, TNMK ditindakake saya isuk krana alasan *keamanan*. Jangkepe yaiku:

a. Ngarak Berkat

Ana ing dina sing wis ditemtokake masyarakat panyengkuyung TNMK saka Desa Balongdowo luwih dhisik kudu nglumpuk ing Balai Desa Balongdowo. Para warga sing melu arak-arakan wis nduweni jejibahane dhewe-dhewe. Kayata bocah TK sing bageyan main *drumband*, pemudha Ansor bageyan nggawa tumpeng, bapak-bapak bageyan nggawa gunungan sayur, ibu-ibu prangkat desa nggawa *banner*, lan para warga nganggo kostum kang maneka warna, lsp. Kabeh banjur mlaku nuju jembatan kanggo sabacuta nyebrang menyang Makam Dewi Sekardadu.

masyarakat Desa Balongdowo sing gelem ngupaya bakal antuk rejeki saka Gusti Allah.

b. Pembukaan Adicara TNMK

Sadurunge pambrangkatan rombongan TNMK nuju Makam Nyai Dewi Sekardadu, sawise arak-arakan tumpeng tekan papan panggonan pambrangkatan luwih dhisik adicara bakal dibuka karo sambutan Bapak Kepala Desa. Sajrone pembukaan kasebut Bapak Kades lan wakil saka panitiya uga kapolisian ngandharake apa wae babagan sing bisa lan ora bisa ditindakake sasuwene TNMK ditindakake. Saliyane kuwi uga dijlentrehake pangarep-arep sarta babagan apa wae kang dikepenginake tumrap TNMK ing taun iki lan taun-taun sabacuta. Sasuwene Kepala Desa paring pambagya harja, masyarakat sing arep melu nyebrang menyang makam Dewi Sekardadu bakal nyepakake gawan sing bakal digawa. Semono uga kanggo para misaya, prau-prau sing bakal ditumpangi menyang makam uga disiyapake jumejer ing pinggir kali panggon pambrangkatan.

c. Serah Tampa Tumpeng/Pemberangkatan

Ubarampe sing wajib ana sajrone adicara TNMK yaiku tumpeng. Tumpeng kasebut dadi simbol pangarep-arep utawa donga marang Gusti Allah uga kanggo simbol sokur tumrap rejeki sing wis diolehake deing masyarakat Desa Balongdowo. Mula kanggo mbuka adicara adat iki tumpeng dianggep dadi bab sing paling utama. Tumpeng diserahake dening Kades lan ditampa dening Ketua Klompok Misaya Kupang Desa Balongdowo. Tumpeng dijunjung dhuwur dening wong akeh. Babagan kasebut ditindakake jalaran tumpeng sing nduweni makna donga

marang Gusti Pengeran kasebut dianggep dadi wujud sokur lan lan pangarep-arep sing paling utama kanggo masyarakat Desa Balongdowo. Saengga kudu diangkat, lan dijunjung dhuwur ing panguripane manungsa. Sawise ditampa dening wakil saka Misaya Kupang, tumpeng kasebut bakal diseleh ing prau lan digawa menyang Makam Dewi Sekardadu.

Kanggo nyebrang, ana rong macem prau kang bisa digunakake, yaiku prau salonan la nana prau sabrangan. Para mudha luwih milih melu prau salonan tinimbang melu prau sing nyebrang nganti Makam Dewi Sekardadu. Ciri saka prau salonan dhewe yaiku ora nduweni tutup. Prau sengaja digawe kabuka ndhuwure supaya bisa dinggoni joged. Beda kaya prau salonan, prau sabrangan utawa diarani “praon” ditengeri kanthi panganggone tutupan. Prau-prau sabrangan iki dirias apik lan nggunakake maneka warna tali, kain, lan pita. Ana prau sing sengaja diras apik, nanging uga ana prau sing biasa-biasa wae. Sajrone babagan prau sing digunakake ing adicara TNMK iki uga ana owah-owahan. Jaman biyen nalika adicara praon, ana prau kanthi aran “warung prau” yaiku prau sing khusus ngemot jajanan lan ngombak. Ana prau sing digawe katon jangki bakal dipakibahan sajrone TNMK. Sadawane kali nganti sadurunge Makam Dewi Sekardadu. Sapa wae peserta TNMK sing luwe utawa ngelak bisa mampir ing prau kasebut kanggo njupuk panganan utawa ngombe gratis. Nanging ing jaman saiki warung prau kasebut wis ora bisa ditemokake maneh.

d. Mbuwang Pitik

Rantaman adicara mbuwang pitik sajrone TNMK iki dadi bab kang sakral lan ora oleh diliwati. Pitik Jawa urip kang cacahé siji iki kudu dibuwang lan dipersembahake kanggo leluhur kang njaga jembatan. Tujuwane yaiku kanggo nyuwun ijin kanggo ngliwati kali lan jembatan kasebut, sarta nyuwun palilane supaya ora diganggu, saengga warga kang ngliwati kali lan jembatan kasebut bisa slamet budal nganti baline. Ana ing TNMK, pitik kang dibuwang yaiku pitik Jawa, bisa jago bisa uga babon. Pamilihe pitik Jawa iki amarga pitik Jawa dirasa luwih aji tinimbang pitik horen. Pitik sing dibuwang yaiku pitik sing isih urip. Ora ana syarat sing mligi kanggo pitik sing arep dibuwang, nanging umume yaiku pitik babon ireng.

Pitik sing dibuwang iki uga ora langsung dibuwang ngono wae, nanging diwenekake marang pawongan sing ana ing jembatan kasebut. Tujuwane yaiku supaya pitik ora mati amarga kerem ing kali utawa kabuwang mubazir. Mbuwang pitik iki minangka babagan sing wajib sajrone adicara TNMK. Pitik kang dibuwang kasebut dianggep dadi simbol balak kanggo warga Desa Balongdowo, saengga kudu diadohake lan dibuwang supaya ora mbabayani warga desa. Mbuwang balak nggunakake simbol pitik iki uga ora mung supaya

TNMK diwenehi lancar tanpa alangan, nanging uga supaya para misaya kupang kang sabendinane nglaut lan ngluwati kali kasebut uga diadohake saka bebaya lan diwenehi slamet. Saliyane kanggo mbuwang balak, pitik kang dibuwang lan disembahake kanggo para leluhur.

e. Mbuwang Dhuwit Receh

Salah sawijining babagan sing mesthi ana ing adicara TNMK yaiku adicara mbuwang dhuwit rekeh utawa nguncalake dhuwit rekeh. Mbuwang dhuwit sajrone adicara iki uga ditindakake nalika rombongan isih ana ing kali nuju Makam Dewi Sekardadu. Dhuwit rekeh sing dibuwang ing kali bakal ditampani karo bocah-bocah cilik sing wis ngenteni ing jero kali. Bocah-bocah cilik kasebut ora bocah saka Desa Balongdowo, nanging bocah-bocah saka desa-desa sing diliwati rombongan prau saka Balongdowo.

Dhuwit rekeh kang dibuwang nalika adicara TNMK nduweni makna simbolik kang padha kaya dene kapercayan wong Jawa umume. Masyarakat Desa Balongdowo sarujuk yen dhuwit rekeh kang dibuwang minangka simbol rejeki kang disodaqohake marang wong liya. Dene pangarep-arepe yaiku Gusti Allah bakal menehi rejeki kanthi rupa lan wujud kang dikarepake. Masyarakat Desa Balongdowo mligine para misaya kupang percaya marang sawijine mitos kang sumebar wiwit jaman biyen ing Desa Balongdowo. Ana mitos yen dhuwit rekeh kang dibuwang nalika TNMK, bakal owah dadi kupang kang bisa dipanen dening misaya kupang ing dina tembe.

f. Nyekar ing Makam Dewi Sekardadu

Sajrone adicara TNMK, babagan sing wajib ditindakake yaiku sowan ing Makam Dewi Sekardadu. Tujuwan saka sowane para masyarakat Desa Balongdowo yaiku ora liya kanggo nyekar ing Makam Dewi Sekardadu kang minangka pawongan sing dianggep menehi pangaribawa tumrap panguripane masyarakat Desa Balongdowo mligine para misaya kupang. Saka Desa Balongdowo, wektu kanggo nyebrang menyang area Makam Dewi Sekardadu kurang luwih sajam setengah nggunakake prau. Mudhun saka prau para rombongan TNMK langsung nggawa gawan (sega salawuhe, jajan, lan gedhang) nuju menyang mushollah lan ruwang serbaguna sing ana ing sisihe pendhapa makam. Tumpeng wutuh sing digawa saka Balongdowo ditampa dening sesepuh Dusun Kepetingan. Ditampane tumpeng kasebut minangka simbol ditampane rombongan TNMK. Sawise menehake gawan marang pengurus makam, rombongan TNMK banjur padha nggolek panggon lungguh ing area pendhapa makam kanggo melu adicara tahlil. Tahlil lan donga ora kudu dadi siji lan dipimpin sawijining pawongan. Tahlil lan donga iki bisa ditindakake kanthi cara individu miturut kapercayan lan kapenginane dhewe-dhewe.

g. Mbagi Berkat

Kanggo mbagekake dhaharan sing digawa masyarakat saka Desa Balongdowo sadurunge wis nglumpukake gawane ing mushollah sing ana ing area makam. Banjur panitia saka makam bakal mbagi gawan-gawan kasebut kanggo warga Dusun Kepetingan, lan uga kanggo warga saka Desa Balongdowo sing gelem. Kanggo pembageyane, warga saka Dusun Kepetingan bakal oleh luwih akeh. Sega salawuhe bakal dibagi-bagi ing wadhah-wadhah sing wis digawa warga saka omahe dhewe-dhewe. Beda maneh kanggo warga Desa Balongdowo sing mung dibageni sapsori cilik ing kertas minyak utawa godhong gedhang. Ana ing adicara TNMK iki sistim saka pembageyan dhaharan ora kruyukan. Alasan saka babagan kuwi supaya kabeh pawongan sing ana ing makam bisa oleh kanthi rata tanpa ana sing kebageyan panganan sisa.

h. Wisata Menyang Selat Madura

Sawise nyekar ing Makam Dewi Sekardadu lan andum berkat, para rombongan TNMK Desa Balongdowo banjur digawa mumeti panggonan golek kupang. Biyen nalika sadurunge ana owah-owahan, para misaya kupang bakal nuduhake kepriye carane golek kupang nganggo piranti sing isih tradhisional. Nanging tontonan golek kupang kasebut wis pirang-pirang taun iki diilangi saka rantaman adicara TNMK. Kanggo gantine, rombongan prau mung dijak mumet-mumet ing pinggirane Selat Madura. Sawise kurang luwih mumet seprapat nganti setengah jam, rombongan prau bakal puter balik lan mulih menyang Desa Balongdowo, suwene kurang luwih 1,5 nganti 2 jam nganggo prau.

3) Titi Wasana

Kanggo mungkasi TNMK kaya taun-taun sadurunge, bakal ditindakake rong adicara pungkasan. Adicara kang sepisan yaiku pengajian, lan kanggo hiburan ana ludruk ing pungkasaning adicara TNMK.

a. Pengajian

Anane pengajian ing rantaman adicara TNMK iki wiwit ana ing taun 2000-an. Saliyane sodaqoh marang masyarakat Dusun Kepetingan, nyekar ing Makam Dewi Sekardadu, lan dedonga marang Gusti Pengeran, wujud rasa sokur liyane sing dianggep wigati yaiku ngaji lan nyinaoni ilmu agama lumantar pengajian kang dipimpin dening ulama' utawa guru. Adicara pengajian iki ditindakake sedina sawise nyekar ing Makam Dewi Sekardadu. Pengajian mung ditindakake cilik-cilikan ing Masjid kanthi cara yasinan lan tahlil sawise sholat magrib, lan dibacutake kruyukan sega tumpeng.

b. Ludruk

Sajrone rantaman adicara TNMK ing Desa Balongdowo iki ludruk dadi salah sawijine adicara hiburan kang mungkasi rantaman adicara TNMK liyane. Wektu kanggo pagelaran ludruk sajrone TNMK iki

umume sedina utawa rong dina sawise adicara inti, yaiku nyekar ing Makam Dewi Sekardadu. Tontonan kang dianakake ing Lapangan Desa iki dadi adicara kang ditunggu-tunggu. Ciri khas ludruk sing “jawa timur banget” iki ndadekake ludruk bisa ditampa dening sakabehane umur, wiwit sing isih bocah nganti sing wis sepuh. Saka bubaring ludruk lan pasar malem kuwi adicara TNMK ing Desa Balongdowo ing taun iki uga wis rampung, lan bakal ditindakake ing taun sabacute.

Ubarampe lan Makna Simbolik sajrone TNMK

Ubarampe yaiku pasuguh utawa panganan lan apa wae kang ana sajrone sawijining adicara. Ana ing adicara TNMK ing Desa Balongdowo ubarampe kang disiyapake kanggo nindakake prosesi adat ana rong macem, yaiku ubarampe mentahan lan matengan. Ubarampe mentahan digunakake kanggo sesembahan marang lelembut kang dipercaya ana ing sakiwa tengene manungsa, kaya dene pitik urip lan sesajen. Beda karo ubarampe mentahan, ubarampe matengan yaiku ana tumbeng, pitik panggang, urap-urap, lawuh kanggo tumpeng, jajan pasar, lan gedhang. Ubarampe matengan kasebut minangka wujud sodaqoh lan simbol sokur marang Gusti Allah.

1) Cok Bakal

Cok bakal utawa sesajen yaiku kembang, panganan, lsp kang disajekake marang lelembut. Cok bakal kasusun saka kembang pitung rupa, bumbu pepeg, bumbu kinang, dhuwit receh, lan endhog pitik jawa. Cok bakal kang ana ing TNMK bakal dilarungake ing undhak-undhakan kang ana ing ngisor jembatan Desa Balongdowo. Wektu kanggo nglarungeke sesajen yaiku wengi sadurunge TNMK ditindakake. pawongan sing nduweni jejibahan kanggo nglarungeke sesajen yaiku salah sawijining tetuwa ing Desa Balongdowo.

Cok bakal diseleh ing wadhah saka godhong gedhang kang asebut takir lan dibitingi kiwa tengene. Takir dhewe cekakan saka nata pikir, kang ateges minangka manungsa kita kudu bisa lan pinter-pinter nata pamikiran. Tujuwane yaiku supaya ora salah anggone mlangkah ing lelakon urup iki. Takir sing wis dibentuk kasebut kudu dikunci supaya ora bubrah. Kunci kang dimaksud yaiku semat utawa biting. Semat ateges kudu mat, maknane yen manungsa kuwi kudu mat, yaiku kudu trep, pener, lan satenane ngerti apa tujuwane urip ing donya iki. Godhong gedhang sing dinggo bisa gedhang jinis apa wae, nanging lumrahe nganggo godhong gedhang kluthuk amarga teksture sing luwih lemes saengga gampang dibentuk lan ora cepet suwek. Cok bakal nduweni isi kang maneka warna. Satakir cok bakal nduweni isi kembang setaman, endhog, bumbu pepeg, bumbu kinang, lan dhuwit receh.

a. Bumbu Kinang, bumbu kinang utawa suruh kinang minangka pralambang paseduluran ing antarane

masyarakat sajrone bebrayan. Kinang bisa digunakake kanggo nginang yen wujud wis dilinting dadi siji. Bab kasebut nduweni makna yen warga masyarakat nalika urip ing bebrayan uga kudu bisa nyawiji manunggal dadi siji yen kepengin uripe bisa guyup rukun. Suruh nglambangake samubarang kang nyawiji mesthine bisa nuwuhake bab kang apik kanggo panguripan. Kaya dene suruh kang bisa dinggo kinang, nginang minangka pakulinan kang apik kanggo awak. Mula ing kene digambarake yen manungsa bisa urip rukun lan tansah njaga paseduluran ing papan panggonane urip, mula uripe bakal saya bagya mulya.

- b. Endhog, kang digunakake yaiku endhog pitik Jawa. Panganggone endhog ing cok bakal nduweni makna kang rowa kanggo panguripane manungsa. Endhog minangka bakale kewan ana ing kene dadi pralambang panguripane manungsa. Endhog kang dumadi saka rong warna yaiku abang lan putih nduweni makna kang beda. Warna abang nggambarake ibu, dene warna putih nggambarake Bapa. Bapa ing konsepe minangka bakal (bibit) kang mengkone bakal dadi sawijining bab utawa wiji dadi. Ana ing manungsa, bibit kang dilambangake warna putih yaiku sperma kang diduweni wong kakung. Dene ibu ing kene minangka wadhah panggonane bakal kasebut, yaiku rahim kang diduweni dening wong wadon. Abang lan putih uga nglambangake getih lan daging kang manunggal ngasilake jiwa lan raga (turunan).
- c. Bumbu Pepeg, bumbu pepeg kang maneka warna dadi pralambange manungsa kang uga maneka warna. Manungsa kang beda-beda kasebut sejatine nalika urip dadi siji ing alam donya iki padha kabeh ing ngarsane Gusti Pengeran, ora ana kang luwih ndhuwur utawa asor derajate. Bab sing bisa mbedakake derajate manungsa mung amal lan ibadah saka saben manungsa kuwi dhewe. Mula krana kuwi kita ora oleh dadi pawongan sing ngrasa nduweni drajat luwih dhuwur tinimbang manungsa liyane, amarga sanduwure manungsa isih ana Gusti Allah Kang Maha Kuwasa.

2) Dupa

Dupa digunakake sadurunge adicara utama TNMK ditindakake. Dupa bakal diobong wengi sadurunge adicara nyebrang lan nyekar ing Makam Dewi Sekardadu, yaiku bebarengan karo larung sajen. Dupa kang diobong ora melu dilarungake kaya dene cok bakal, nanging cukup diseleh ing undhak-undhakan ngisor jembatan Desa Balongdowo. Anane dupa ing TNMK nduweni makna minangka sesajen utawa sesembahan marang para leluhur. Dupa kasebut ditujokake marang para leluhur padha kaya cok bakal, dene cok bakal wujud

dhaharane, yen dupa minangka onjukane. Dupa kang ditujokake marang leluhur lan bangsa alus dipercaya bisa menahi rasa seneng lan demen marang warga Desa Balongdowo, saengga ditindakake adicara TNMK ing papan panggonan kasebut uga disenengi lan disarujuki. Menawa wis kaya mangkono masyarakat uga percaya yen ora bakal ana alangan, bebaya, utawa gangguan saka bangsa alus nalika adicara TNMK ditindakake.

3) Kembang Setaman

Sajrone adicara TNMK, kembang setaman uga digunakake ing rong wektu. Kapisan kembang setaman dadi panjangkep ing ubarampe cok bakal, kembang setaman bakal diseleh ing takir bareng karo ubarampe cok bakal liyane. Dene kang kapindho, kembang setaman bakal digawa menyang Makam Dewi Sekardadu. Ana ing makam kembang kasebut bakal diawur-awurake sandhuwure pesareyan utawa diwenhake marang juru kunci. Makna saben jinis kembang setaman yaiku:

- a. Mawar abang, werna abang ing kembang mawar minangka pralambang bumi, saliyané iku uga bisa dilambangake getih. Bumi minangka papan panggonane manungsa lahir ing alam donya iki. Kaya dene getih kang uga dadi panggonane manungsa lair ing kandhutane ibu. Mula mawar abang nduweni makna Ibu.
- b. Mawar putih, werna putih ing kembang mawar minangka pralambang langit, utawa uga nglambangake roh. Mawar abang nglambangake Ibu, dene mawar putih nglambangake Bapa. Ibu lan Bapa minangka cikal bakal lan panggon kanggo manungsa lair lan urip. Mulane kembang mawar abang lan putih nduweni makna yen kita kudu tansah ngormati para sesepuh lan dadi para generasi penerus sing luwih becik.
- c. Melathi, kembang melathi dadi salah salah sawijine jinis kembang kang nduweni ganda sing wangi banget. Kembang melathi nduweni werna putih bersih. Putihe werna kembang melathi iki dadi pralambang yeng manungsa kuwi kudu tansah njaga atine supaya tansah resik saka babagan sing ala. Saliyané kuwi melathi uga nduweni makna yen sakabehane tumindak kang dilakoni ing panguripan iki kudu tansah teka ati, ikhlas, lan ora ngarepake pamrih saka wong liya.
- d. Kanthil, kembang kanthil nduweni makna saka aran kembang dhewe. Kanthil ateges tansah kumanthil. Kembang kanthil iki dadi wujud pandongane masyarakat supaya sakabehane bab-bab kang becik ing panguripane bebrayan tansah kumanthil ora ana pedhote. Tuladhane kaya rejeki lan kamakmuran kang tansah nginthili warga desa. Saliyané kuwi kanthil uga minangka cekakan saka kanthi laku, ateges pangeling-eling tumrap sakabehane manungsa yen urip ing

donya iki ora mung banda donga, nanging uga kudu ngupaya lan dibarengi karo donga marang Gusti Pengeran.

- e. Kenanga, kembang kembang kang gandane sedhep iki nduweni teges kenangan. Kenangan ing kene yaiku pangeling-eling marang masyarakat supaya tansah ngenang para leluhur kang mbabat desa lan para leluhur kang nduweni pangaribawa tumrap makmure desa. Ana ing TNMK leluhur kang dimaksud yaiku Nyai Dewi Sekardadu.

4) Tumpeng

Tumpeng minangka salah sawijine ubarampe kang anane asipat wajib ing adicara TNMK iki. Tumpeng ing eke nana tumpeng sega kuning lan sega putih. Tumpeng kang ana ing adicara TNMK ngandhut rong makna. Makna kang kapisan yaiku tumpeng minangka wujud dedonga marang Gusti Pengeran. Tumpeng nduweni teges dedonga kang katujokake marang Gusti Allah kanthi mumpeng. Mumpeng ateges kanthi kekuwatan, greget, lan mantep anggone nindakake. Saliyané kanggo wujud dedonga, tumpeng uga minangka wujud sokuring masyarakat tumrap rejeki kang wis kasil diolahake suwene setaun. Cara kanggo mujudake sokur salah sawijine yaiku kanthi sodaqoh marang pawongan liyané sing luwih kacingkrangan, lan marang tangga teparo utawa masyarakat liyané sing dirasa uga perlu anggone melu ngrasakake kabegjane masyarakat Desa Balongdowo, kayata masyaralat Dusun Kepetingan lan sakiwa tengene.

Tumpeng sing diwangun dhuwur, lincip, lan cacahé mung siji saben tampahé krana ana makna kang kinandhut. Tumpeng minangka gegambaraning panguripane manungsa lan Gusti Pengeran. Sega kang ana ing ngisor nggambarake manungsa kang cacahé akeh lan nduweni bebrayan kang jembar. Saya mendhuwur tumpeng kang wangunane luwih mucuk nggambarake yen manungsa kuwi uga bisa nduweni drajad kang luwih dhuwur, ateges luwih cedhak karo Gusti Pengeran. Pucuke tumpeng minangka gegambaran saka Gusti Pengeran kang nglungguhi panggonan paling dhuwur ing panguripan iki. Lincip lan cacahé tumpeng kang mung siji uga minangka simbolik yen ing panguripan iki Pengeran kuwi cacahé mung tunggal ora ana liyané.

5) Urup-Urup

Isen-isèn saka urup-urup yaiku maneka warna sayur sing wis digodhog lan diwenahi bumbu klapa banjur diurab dadi siji. Sayur kang kerep ditemokake ing urup-urup antarane kaya cambah, kacang lanjaran, wortel, kangkung, bayem, senikir, gubis, sawi, utawa jinis godhong-godhongan liyané gumantung ing saben dhaerahe. Urup-urup bisa ditegesi dadi telung makna kang beda-beda.

- a. Urip. Urip ing bab iki nduweni gandheng ceneng karo panguripane manungsa. Manungsa ana lan urip ing donya iki ora dumadakan lair lan urip dhewe. Uripe manungsa ing alam donya krana karsane Gusti Pengeran Kang Akarya Jagad. Mula ana ing kene manungsa dielingake yen ing uripe kuwi kudu tansah eling lan ngibadah marang Gusti Pengeran kang wis ngripta alam donya saisine
- b. Urup. Urup nduweni teges padha ajine utawa ijol-ijolan. Makna urup sajrone konsep urap-urap uga bisa ditegesi murub. Murub dhewe yen dimaknani ing panguripane manungsa bisa ditegesi urip utawa katon gunane ing bebrayan. Urup ing panguripane manungsa nduweni gegayutan karo konsepe manungsa minangka makhluk sosial. Minangka makhluk sosial manungsa kudu bisa nduweni piguna kanggo wong liya. Konsep urup ing kene ateges manungsa kudu bisa lan gelem nindakake nilai tulung-tinulung antarane siji lan liyane.
- c. Urab. Konsep urab ing urap-urap nduweni teges kang padha kaya tembung. Tembung urab ateges campur. Campur ing kene yaiku antarane masyarakat siji lan masyarakat liyane diajab bisa nyawiji manunggal dadi siji. Mligine ana ing TNMK yaiku masyarakat panyengkuyung TNMK bisa nyawiji tanpa nyawang samubarang bab kang dadi pambeda. Ana ing urap-urap konsep urab kasebut disimbolake karo cacahing sayuran kang maneka warna nglumpuk dadi siji banjur diuwur-uwuri bumbu klapa nganti nyampur nyawiji dadi siji saengga bisa dadi panganan kang aran urap-urap.

6) Pitik Panggang

Pitik panggang yaiku lawuh kang diolah saka pitik Jawa jinis jago. pitik panggang disajekake kanthi wujud wutuh. Sawise didongangi lan adicara adat rampung, pitik panggang banjur dipeceli lan dibagekake marang wong kang melu ing adicara kasebut bareng karo tumpeng lan panjangkep liyane. Pitik panggang sajrone TNMK diibaratake pawongan kang urip ing bebrayan. Pitik kang diarake wutuh nglambangake manungsa sing kudu bisa nduweni sipat teges lan mandhiri. Teges lan mandhiri ing kene ora ateges bisa urip ijen sakarape dhewe, nanging ateges manungsa kuwi kudu bisa nduweni pendhirian, ora gampang melu iline banyu, lan kudu bisa urip kanthi mandhiri lan ora urip gumantung marang wong liya. Saliyane iku manungsa uga kudu bisa dadi wong sing kuwat. Kuwat ngadhepi urip, kuwat mikul dhuwur kulawargane, lan yen kepala kulawarga bisa mimpin anak bojone cundhuk karo pitik jago sing kondhang kakuwatane.

Panggang uga nduweni teges pangan, papan, lan sandhang. Mandhirine manungsa kang dikarepake saka gegambaraning pitik panggang ing kene utamane yaiku

ing babagan sandhang, pangan, lan papan panggonan. Manungsa kudu bisa njangkepi kabutuhan uripe lan kulawargane kanthi mandhiri tanpa ngrepotake liyan. Nalika nggolek sandhang pangan manungsa uga bisa tansah kuwat kaya dene pitik jago, ora kena nglokro apamaneh nyerah marang takdir blaka.

7) Gedhang Raja

Gedhang raja dadi salah sawijine tumpangan ing ambeng lan tumpeng. Saliyane kuwi yen kanggo jangkepan bisa nggunakake jinis gedhang liyane. Gedhang raja wajib ana ing TNMK amarga jinis gedhang iki nduweni simbol, makna, lan piguna kanggo adicara TNMK. Minangka wong Jawa, masyarakat Desa Balongdowo nduweni pangarep-arep urip ing alam donya iki bisa kaya uwit gedhang. Masyarakat Desa Balongdowo nduweni pangarep-arep bisa dadi wong sing bisa urip ing ngendi wae kanthi kahanan kang uga ora mesthi. Bisa urip sesandhingan karo sapa wae lan migunani tumrap sapa wae. Kaya gedhang kang saben bageyane nduweni piguna, manungsa sejatine uga kudu bisa migunani kanthi kahanan apa wae.

Gedhang raja dipercaya dadi jinis gedhang kang paling apik, paling dhuwur drajate kaya dene drajate raja. Gedhang raja kasebut dadi pralambang mulyaning urip. Makna saka gedhang raja dhewe yaiku sipat kawibawan lan kawicaksanaan. Gedhang raja sajroning TNMK iki dadi simbol pangarep-arepe masyarakat Desa Balongdowo supaya uripe bisa mulya kaya raja, bisa dikormati, diajeni, disegani, lan diregani karo sapa wae. Saliyane ngemot donga kanggo kamulyane urip, anane gedhang raja ing TNMK uga ngemu pangarep-arep dening para pamimpin. Para pamimpin ing Desa Balongdowo diajab bisa dadi pamimpin utawa raja sing adil, ngayomi, lan ngrumat rakyat.

8) Jajan Pasar/Apem

Apem yaiku salah sawijine jajanan pasar kang paling gampang lan paling akeh ditemokake ing sawijining adicara adat ing tlatah Jawa. Jajanan kang nduweni bentuk bunder lan werna putih iki diolah saka campuran tepung beras ketan, santen klapa, gula, lan uyah kang didadekake siji lan dimasak ing wajan tanpa minyak. Apem didadekake simbol panyuwunan pangapura marang pawongan sing nate dilarani. Olahan beras ketan kasebut diarani Afwum. Tembung afwum minangka tembung basa Arab kang ateges njaluk pangapura lan menehi ngapura. Dhasare wong Jawa ora kenal karo aksara “P”, mula tembung afwum banjur owah dadi tembung apwum. Ana ing praktike ilate wong Jawa nyatane luwih gampang ngomong apem tinimbang apwum. Saengga nganti saiki jajanan saka Sunan Kalijaga kasebut diarani apem.

Apem kang ana ing TNMK nduweni makna kang padha karo apem kang kerep ditemoni ing adicara

megengan. Ana ing megengan kang ditindakake malem sadurunge mlebu wulan pasa, apem dadi salah sawijine jajanan kang wajib ana. Anane apem nduweni makna kanggo panyuwunan pangapura saka manungsa marang Gusti Allah lan marang tangga teparone. Saliyane minangka adicara kang nduweni tujuwan kanggo mujudake rasa sokur. Adicara TNMK uga dadi sarana kanggo para masyarakat mapag tekane wulan pasa, yaiku kanthi cara ngapura-ngapuranan karo tangga teparone.

Fungsi TNMK tumrap Bebrayan

Folklor minangka tradhisi rakyat kang nduweni piguna kang mligi tumrap bebrayan panyengkuyunge. Saliyane piguna, folklor uga nduweni daya pangaribawa kang gedhe tumrap panguripan bebrayan panyengkuyunge uga tumrap bebrayan kang ana ing sakiwa tengene tradhisi utawa folklor kasebut ngrembaka. Teori fungsi kang digunakake panliti kanggo ngonceli fungsi folklor sajrone TNMK ing Desa Balongdowo iki yaiku konsep fungsi dening Bascom lan Dundes sajrone Danandjaja (2002: 19) kang merang fungsi folklor dadi papat, yaiku:

1) Minangka Sistem Proyeksi

Tradhisi iki nduweni piguna, salah sawijine yaiku minangka sistem proyeksi. Ateges TNMK diajab bisa menehi pangangen-angen tumrap masyarakat panyengkuyunge. TNMK dhewe minangka piranti kanggo ngandharake apa kang dikarepake lan diangen-angenake dening masyarakat. Antarane manungsa lan Gusti Allah kuwi nduweni sesambungan, salah sawijine yaiku bisa lumantar TNMK. Masyarakat Desa Balongdowo percaya menawa kekarepan lan pangangen-angen bisa kawujud yen diaturake marang Gusti Kang Maha Kuwasa, lumantar donga lan cara-cara tartamtu. TNMK dipercaya masyarakat dadi salah sawijne wujud donga lan pangarep-arep marang Gusti Allah. Saka TNMK, masyarakat percaya yen Desa Balongdowo bakal adoh saka balak, bisa aman, slamet, wargane urip ayem, tentrem, lan ora ana perkara-perkara kang ora dipengini. Saliyane antarane manungsa lan Gusti Allah, masyarakat Desa Balongdowo uga percaya yen manungsa uga nduweni sesambungan karo leluhur utawa barang alus liyane. Mula sajrone TNMK iki uga ana saperangan tata laku lan ubarampe kang dadi simbol pakurmatane manungsa marang leluhur kasebut. Anane wujud pakurmatan iki uga minangka pangangen-angene warga desa supaya desane ora diganggu dening barang alus sing ora bener, uga kanggo mageri desane supaya tansah aman.

Saka anane adicara TNMK masyarakat nduweni pangarep-arep utawa pangangen-angen kanthi anane tradhisi kasebut bisa nyiptakake kahanan kang ayem, tentrem, lan bagya mulya kanggo masyarakat. Saliyane

kuwi adicara TNMK iki uga dadi dalan supaya masyarakat mligine warga Desa Balongdowo bisa tansah ngeling-eling Dewi Sekardadu minangka leluhur kang wis mangaribawani panguripan misaya kupang saka Desa Balongdowo. Mula saka kuwi, kanggo nguri-uri sejarah lan budaya kang ana ing tlatah Sidoarjo iki TNMK tansah dijaga, dilestarikake lan ditindakake saben taun supaya ora ilang kegerus iline jaman, lan tansah dadi simbol donga lan wujud tresnane masyarakat Desa Balongdowo tumrap Gusti Allah lan lan pakurmatan tumrap Dewi Sekardadu.

2) Minangka Sarana Pengesahan Pranata lan Lembaga Kabudayan

Masyarakat Desa Balongdowo ngakoni menawa TNMK minangka salah sawijine sarana utawa alat kanggo pengesahan pranata-pranata lan lembaga kabudayan. Pranata kang ana sajrone tradhisi dimaknai minangka sistem tingkah laku sosial kang asipat resmi, kaya dene adat istiadat lan sistem norma kang dadi paugeran sajrone urip bebrayan. Pranatan kasebut diduweni saben tradhisi kang beda antarane tradhisi siji lan liyane. TNMK minangka tradhisi kang wis nduweni umur atusan taun uga nduweni pranata-pranata kang kinandhut sajrone tata laku uga ubarampene. TNMK kang ditindakake nduweni tujuwan kang maneka warna. Ing antarane ana telung tujuwan utawa fungsi utama kang nduweni sesambungan karo nilai-nilai adat lan budaya. Tujuwan kang kapisan yaiku kanggo ngormati lan ngeling-eling Dewi Sekardadu. Dewi Sekardadu kang dianggep leluhur kang mangaribawani urip sarta pangupajiwane warga Desa Balongdowo kang mayoritas misaya kupang kasebut dirasa perlu lan wajib ukume kanggo dikurmati lan tansah dadi panutan kanggo urip ing masyarakat bebrayan.

Tujuwan kang kapindo yaiku kanggo sarana sedekah bumi uga sedekah laut, babagan iki dianggep perlu amarga warga percaya yen sakabehane rejeki kuwi diwenehi dening Gusti Allah ora mung kanggo didhahar dhewe, nanging kudu dibagi kanggo tangga teparo, salah sawijine yaiku lumantar slametan, bancakan, lan sakabehane adicara ing TNMK. Tujuwan utama kang kaping pungkasan yaiku kanggo ngelingake warga Desa Balongdowo lan sakiwa tengene supaya tansah eling, ngugemi, njaga, lan nglestarikake budaya lan tradhisi kang wis urip suwe ing satengahe panguripane ing tlatah Sidoarjo iki. Telung tujuwan kasebut minangka bab sing wis pasthen lan dipercaya dening masyarakat panyengkuyung tradhisi dadi sawijing perilaku adat sing kudu ditindakake supaya urip bisa lumaku kanthi selaras.

3) Minangka Sarana Pendhidhikan

Gandheng karo faktor pendhidhikan, sawijine budaya utawa tradhisi kang ana ing masyarakat bebrayan bisa dadi sarana pendhidhikan kang paling gampang

ditampa dening bocah utawa para pemudha kanggo ngolehake piwulangan lan nilai-nilai kang bisa dadi patuladhan ing uripe. Salah sawijine yaiku TNMK. TNMK minangka perangan saka kabudayan, uga bisa digunakake kanggo sarana ndhidhik utawa panggulawenthah para generasi mudha. Lumantar TNMK kasebut dikarepake bisa menehi pituduh marang para mudha ngenani tradhisi kang ana ing dhaerahe, makna sawijing tata laku lan ubarampe, kapercayan, lan Dewi Sekardadu minangka leluhure. Nilai sarta makna-makna kang kinandhut sajrone TNMK dirasa bisa dadi medhia pasinaon kang bisa dijupuk paedahe kanggo urip ing bebrayan lan kanggo ilmu ing khasanah budaya Jawa. Saka adicara TNMK iki uga para sepuh nduweni kekarepan supaya bocah cilik lan para generasi mudha bisa nresnani tradhisine, lan gelem nguri-uri budaya ing tlatah Jawa.

Tradhisi Jawa kaya TNMK diajab bisa menehi patuladhan uga pasinaon marang bocah-bocah lan generasi mudha, supaya budaya Jawa utamane TNMK kang ana ing dhaerah kutha iki ora luntur apamaneh nganti ilang. Budaya Jawa kudu tansah diuri-uri supaya ora kalah karo budaya manca kang saya suwe saya gampang mlebu ing panguripan sabendina, kang kahanane luwih disenengi dening para mudha. Kanthi ngeluri TNMK lan tradhisi liyane generasi mudha diajab bisa ngerteni yen budaya iku minangka idhentitas bangsa. Mula fungsi pendhidhikan sajrone tradhisi kudu ditengenake amarga lumantar pendhidhikan marang generasi mudha, tradhisi bakal tetep lestari.

4) Minangka Sarana Kendali Sosial

Saliyane minangka tradhisi lan warisan leluhur kang sarat makna filosofis, TNMK uga nduweni pangaribawa kang gedhe tumrap kahanan sosial kang ana ing satengahe masyarakat panyengkuyunge. Minangka sarana kendali sosial, TNMK bisa dadi alat lan wadhah kanggo masyarakat nglumpuk lan komunikasi antarane siji lan liyane. Saka kumpule anggota masyarakat iki bisa tuwuh rasa seneng, kurmat, lan tresna marang sapadha. Anggota masyarakat kang kasusun saka maneka warna umur, jinis pakaryan, suku, agama, lan jinis kelamin bisa srawung lan ora nduweni pambeda nalika ana sajroning adicara iki. Bab kasebut nuduhake yen TNMK nduweni fungsi kendali sosial kang pancen bisa ngatur sarta ngendhalekake masyarakat kanthi cara sing alus lan ora meksa.

TNMK bisa ndadekake masyarakat Desa Balongdowo urip rukun, ayem, lan tentrem. Rasa kurmat antarane warga siji lan liyane uga tan saya katon saka adicara iki. Saliyane bisa ngatur lan ngendhalekake hubungan antarane warga siji lan liyane, TNMK uga kasil ndadekake masyarakat panyengkuyunge luwih cedhak marang Gustine. Saka sakabehane tata laku kang

ditindakake, mligine ana ing adicara nyekar, tahlilan, yasinan, lan pengajian, masyarakat bisa luwih raket marang Gustine. Anane bab kasebut bisa ndadekake atine luwih ayem lan tentrem, adoh saka rasa srakah, lan luwih ngajeni rejeki lan tangga kanggo ngadhepi urip sabendinane kanthi cara kang luwih becik maneh.

5) Fungsi liyane

Paedah kang karangkum sajrone fungsi liyan saka TNMK iki bisa dirasakake langsung nalika kita dadi masyarakat panyengkuyung TNMK, ing antarane yaiku:

a. Minangka sarana hiburan

Salah sawijine fungsi saka TNMK kang bisa langsung dirasakake dening masyarakat panyengkuyunge yaiku fungsi hiburan. TNMK kang nduweni rantaman adicara sawulan jangkep iki dadi salah sawijine sarana kang bisa menehi panglipur tumrap masyarakate. Adicara-adicara kang asipat nyenengake iki bisa menehi rasa bungah tumrap sapa wae kang melu nindakake. Bisa dingerteni yen TNMK minangka adicara kang nyuguhake saperangan adicara hiburan, ing antarane yaiku pagelaran wayang kulit, ludruk, lan pasar malem sarta dermulen kang digelar kurang luwih 3 minggu. Saka adicara-adicara hiburan kasebut cetha yen masyarakat Desa Balongdowo lan masyarakat sakiwa tengene desa bungah lan ngrasa dilipur tumrap anane TNMK iki.

TNMK uga dianggep dadi wadhah hiburan sing merakyat, ateges sakabehane kalangan bisa melu srawung, nekani, lan nyengkuyung TNMK. Adicara kang saben taun rutin ditindakake iki uga narik kawigatene para profesioal. Saliyane ing babagan warta budaya, ana ing praktike TNMK uga kasil ngundang lan dadi objek poto kanggo para professional ing bidange. Mula saka babagan kasebut tuwuh istilah yen TNMK iki sawijining paket lengkap saka babagan hiburan. Wiwit bocah-bocah cilik, para mudha, diwasa, nganti pawongan kang wis sepuh bisa melu nyengkuyung lan ngrasakake bungah ing acara iki.

b. Minangka sarana ngundhakake perekonomian

Salah sawijine paedah kang dirasakake masyarakat panyengkuyung TNMK saka anane TNMK ing Desa Balongdowo iki yaiku mundhake perekonomian. Adicara sajrone rantaman TNMK kang nduweni sumbangsih gedhe tumrap perekonomian masyarakat yaiku pasar malem lan dermulen. Nalika pasar malem lan dermulen, akeh banget wong sing bakulan, bisa saka warga Desa Balongdowo dhewe, uga bisa saka warga desa liya sing kepengin bakulan ing pasar malem TNMK iki. Panitia kang kasusun saka karang taruna lan perangkat desa wis nyedhiakake stan ing dalanan desa kanggo adicara iki. Saben pawongan kang kepengin dodol bisa nyewa stan berbayar kang cukup murah. Sapa wae sing nduweni ide dodolan bisa

numplekake idene ing adicara iki tanpa dibedakake sapa lan saka ngendi asale.

Saliyane bisa ditemokake akeh bakul kang ndagangake maneka warna jinis barang lan panganan. Anane pasar malem iki uga dimanfaatake kanggo para mudha lan karang taruna desa kanggo narik parkir. Ditarike parkir ing pasar malem iki supaya sepedha motor dhuweke masyarakat sing teka bisa luwih aman lan nyaman nalika ditinggal blanja. Saliyane iku, kendaraan ora oleh mlebu ing area pasar uga supaya pasar malem tansah rapi, aman, lan ora sumpek amarga ana sepedha motor liwat. Antusiasme masyarakat kanggo nekani lan nyengkuyung TNMK iki bisa diarani gedhe banget. Kabukten saka adicara pasar malem lan dermulen sing ora nate sepi lan marakake wong dagang rugi. Bab kasebut njalari TNMK bisa diarani dadi adicara kang kebak berkah lan wulan ruwah dadi wulan sing menehi udan rejeki kanggo sapa wae pawongane.

c. Minangka sarana rekreasi

TNMK kang dipangaribawani dening Dewi Sekardadu kasebut ditindakake kanthi cara nyekar ing makam Dewi Sekardadu kang ana ing Dusun Kepetingan, yaiku salah sawijine dhaerah kang ana ing pesisir Kabupaten Sidoarjo. Saka Desa Balongdowo, Makam Dewi Sekardadu bisa dijangkau nggunakake prau mesin misaya kupang kanthi wektu tempuh 1,5 nganti 2 jam. Adohe jarak antarane Desa Balongdowo lan makam Dewi Sekardadu iki sing nyebabake TNMK bisa dadi sarana rekreasi kanggo masyarakat panyengkuyunge kang melu nyebrang ing makam. Masyarakat saka ngendi wae dibebasake melu nyebrang ing Makam Dewi Sekardadu sasuwene prau kang disediakake durung kebak lan wis nampa ijin saka panitia. Semono uga para warga kang nduweni antusias gedhe banget tumrap adicara TNMK kasebut. Akeh prau kang digunakake, wiwit prau sabrangan utawa praon, lan prau jogedan kang digunakake kanggo para mudha jogedan. Sakabehane tumplek blek ngabaki kali Desa Balongdowo nganti alas bakau kang ana ing sakiwa tengene Makam Dewi Sekardadu.

Saliyane jalaran rute lan alat transportasi kang digunakake, lokasi kang dadi tujuan yaiku Makam Dewi Sekardadu uga dadi alasan kena apa TNMK bisa dadi sarana rekreasi. Dewi Sekardadu ora mung minangka salah sawijining leluhur kanggo masyarakat Desa Balongdowo, nanging uga leluhur tumrap sejarah peradaban Islam kang ana ing tlatah Jawa. Dewi Sekardadu minangka Ibu saka Sunan Giri ing Gresik, lan garwa saka Syeh Maulana Ishaq kang pesareyane ana ing Kemantren, Lamongan. Babagan kasebut njalari Makam Dewi Sekardadu iki uga dadi salah sawijining tujuan wisata religi kang kerep disambangi dening para santri, ulama, utawa masyarakat njaba sing ngormati para

ulama' lan wali. Wisata religi kang disuguhake dening para panitia TNMK kanthi objek Makam Dewi Sekardadu iki uga dijangkepi karo anane wisata sejarah kang uga bakal diolehake. Masyarakat bisa ngolehake lan ngerteni crita sejarah ngenani Dewi Sekardadu lan kepriye asal mulane panjenengane bisa dimakamake ing Kepetingan. Saliyane rekreasi ing wisata religi lan sejarah, masyarakat kang melu nyebrang uga bisa mlaku-mlaku ing dhaerah sakiwa tengene makam kang arupa alas bakau lan tambak-tambak iwak. Ora mung mandhek ing kono wae, sawise saka Makam Dewi Sekardadu, sadurunge bali menyang Desa Balongdowo masyarakat bakal diajak muter-muter ing selat Madura.

d. Minangka sarana promosi kabudayan lan pariwisata

Ana ing poin sadurunge wis dijlentrehake yen TNMK bisa menehi paedah ing babagan hiburan, rekreasi, pendhidhikan, ekonomi, lan sapiturute. Saka sakabehane paedah kang dirasakake lan diolehake masyarakat kasebut, paedah liya kang mrambat ing pamarentahan Kabupaten Sidoarjo uga ana. Kanthi anane TNMK iki bisa diweruhi yen TNMK bisa diweruhi yen TNMK wis kasil menehi sumbangsih ing babagan budaya lan pariwisata khas saka kabupaten Sidoarjo, mligine saka dhaerah sentra industri kupang kang dadi idhentitas pangenalan kang mligi. Promosi budaya lan pariwisata kang disuguhake TNMK iki ora liya krana TNMK ing Desa Balongdowo pancen nduweni khas dhewe beda karo dhaerah liya. Saliyane kuwi, TNMK kang uga nggawa asmane Dewi Sekardadu iki uga nuduhake yen Kabupaten Sidoarjo uga nduweni wisata religi lan sejarah kaislamman kaya dene Kabupaten Gresik, Lamongan, lan Tuban sing pancen wis kondhang karo Waliyullahe.

Nilai Budaya sajrone TNMK

Nilai budaya sajroning TNMK ing Desa Balongdowo bisa dingerteni saka tumindak kang dilakoni dening masyarakat nalika TNMK ditindakake. Saliyane kuwi uga saka tujuan kang kepengin digayuh dening masyarakat nalika nindakake TNMK. Anane tujuan lan tumindak ing masyarakat kasebut dipangaribawani saka anane nilai budaya kang sadurune wis ana luwih dikenal dening masyarakat sajrone urip ing satengahe bebrayan. Nilai budaya kang dimaksud yaiku:

1) Nilai Budaya kang Nggayutake Manungsa karo Gustine

Nilai budaya kang nggayutake manungsa marang Gustine yaiku gegayutan dhasar hakekat kekerabatan manungsa ing alam donya iki. Sajrone TNMK nilai-nilai kang ana gegayutane karo manungsa marang Gustine yaiku nilai religi utawa kapercayan lan nilai katentreman.

a. Nilai Religi

Ana ing satengahe masyarakat Jawa, wong Jawa percaya manawa panguripan rohani kang paling utama

yaiku olah batin. Percayaning wong Jawa marang Gusti Pengeran kuwi ora liya tujuwane yaiku supaya sajrone urip iki tansah oleh kaslametan lan bisa nyingkirake sakabehane bala lan sengkala. Nilai religi kang kaya mangkono uga kagambar sajrone TNMK. Sajrone TNMK ana kang aran adicara nyekar ing Makam Dewi Sekardadu. Saliyane kanggo dongakake arwah saka Nyai Dewi Sekardadu, adicara tahlil lan donga iki uga nuduhake rasa pangrasa manungsa kang dedongan marang Gusti Kang Maha Kuwasa. Ana ing pandongane masyarakat ngucap sokur krana rejeki, kasarasan, lan kaslametan kang wis diolehake sasuwene iki. Ana ing kono masyarakat uga nyuwun kaslametan saka bala lan sengkala kanggo Desa Balongdowo lan mligine kanggo para misaya kupang sing nglaut ing Selat Madura.

b. Nilai Katentreman

Nilai katentreman uga nduweni sambung raket karo Gusti Allah. Sesambungan kasebut ana amarga rasa tentrem sajroning atine manungsa bisa dirasakake yen manungsa kasebut wis kasil ngolehake ridhane Gusti pengeran. Wong Jawa ing babagan iki uga percaya, yen Gusti Pengeran bakal ridha lan bakal ngrestoni sakabehane tumindake manungsa ing alam donya iki yen manungsa kasebut gelem lan nglakoni bab-bab sing disenengi lan diprentahake dening Gusti Allah. Rasa tentrem kang diolaheke manungsa Jawa ing kene bisa didadekake salah sawijine tolok ukur kasil apa orane kekarepan lan pangarep-arepe. Gandheng karo tumindake masyarakat Jawa, tradhisi kang tuwuh lan ngrembaka ing tlatah Jawa uga nduweni pangaribawa tumrap nilai katentreman ing manahing masyarakat. Kaya dene TNMK ing Desa Balongdowo, minangka salah sawijining tradhisi lan adat-istiadat kang nduweni tujuwan kanggo nggayuh katentreman ing satengahe urip bebrayan, bisa ngrasakake urip mulya, tentrem lahir batin, lan nuwuhake rasa krasan ing bebrayan.

2) Nilai Budaya kang Nggayutake Manungsa karo Alam

Nilai budaya kang nggayutake manungsa karo alam yaiku nilai budaya kang nggambarake kesatuwan urip antarane manungsa lan alam donya kang ana ing ngendi wae manungsa urip. Antarane manungsa karo alam pancen ora bisa dipisahake siji lan sijine. Timbal balik antarane manungsa lan alam diperlokake. Yen manungsa bisa ngolehake apa wae kang dikepenginake kanthi cara ngolah asil alam. Manungsa uga nduweni kuwajiban kanggo ngurmat lan ngrumat alam. Sajrone TNMK manungsa lan alam donya nduweni tali kang nggayutake siji lan liyane. Ana ing prakteke, masyarakat Desa Balongdowo nduweni cara lan tata laku tartamtu kanggo ndadekake alam jagad kang dadi panggone urip iki dadi bab sing agung. Ateges masyarakat panyengkuyung TNMK sanget anggone ngurmati alam

kang ana ing sakiwa tengene, wiwit kali, segara, tanah, lan apa kang tuwuh lan urip ing jerone. Pakurmatan lan panganggone alam sarta asil sumber dayane kasebut bisa dideleng saka tata laku sarta ubarampe kang digunakake.

Kapercayan kang ngrembaka ing satengahe masyarakat ngenani hubungan timbal balik antarane manungsa lan alam ndadekake manungsa luwih bisa ngurmati alam. Tuladhane yaiku masyarakat panyengkuyung TNMK. Masyarakat percaya yen alam bakal menahi apa wae sing dibutuhake manungsa yen manungsa bisa menahi apa sing dibutuhake alam, kayata pakurmatan lan pangrumatan. Alam uga bakal tansah nyukupi kabutuhan kasebut yen manungsa bisa ngolah kanthi cara sing bener lan pener. Timbal balik kang kelakon apik kaya mangkono sing diupayakake masyarakat Desa Balongdowo kanggo alam papan panggone urip, kanthi tujuwan supaya alam bisa tansah dimanfaatake nganti ing dina tembe.

3) Nilai Budaya kang Nggayutake Manungsa karo Manungsa Liyane

Nilai kang nggayutake antarane manungsa siji lan manungsa liyan yaiku nilai kang luwih nggayutake antarane individu siji lan individu liyane kanggo urip ing bebrayan. Sajrone TNMK, nilai-nilai kang ana yaiku nilai paseduluran, karukunan, lan tulung tinulung.

a. Nilai Paseduluran

Nilai paseduluran uga bisa ditemokake ana ing TNMK. Nilai paseduluran kasebut bisa dideleng nalika masyarakat panyengkuyung TNMK nindakake TNMK kanthi bebarengan tanpa mbedakake sapa lan tekan ngendi asale. Kabeh padha nglumpuk lan srawung dadi siji nindakake TNMK. Salah sawijine kagiyatan kang bisa dadi tetenger ana apa orane nilai paseduluran ing TNMK yaiku nalika bancakan lan jogedan. Bancakan utawa slametan dadi salah sawijine bageyan adicara TNMK kang bisa ngraketake paseduluran. Ana ing slametan TNMK, antarane masyarakat panyengkuyung TNMK padha srawung dadi siji tanpa mbedakake asal usule. Saben wong bisa melu kumpul, ngepung dhaharan, melu dhahar, oleh berkat, lan padha ngrasakake apa sing dadi berkat ing TNMK. Bab kasebut nuwuhake bungah ing masyarakat liya saka njaba Desa Balongdowo, amarga warga Desa Balongdowo nuduhake yen ana ing TNMK iki sapa wae bisa melu nyengkuyung tradhisi, lan bareng-bareng ngucap sokur lan ngurmati Dewi Sekardadu minangka leluhur ing tlatah Jawa.

Saliyane bab slametan, paseduluran ing TNMK uga bisa dirasakake nalika jogedan. Jogedan kang biyen kerep dianggep dadi kagiyatan sing negatif lan marakake TNMK dadi adicara sing surem, wis owah dadi kagiyatan sing positif. Para mudha sing melu adicara jogedan iki bisa nuduhake yen jogedan uga bisa dadi adicara sing migunani. Anane jogedan bisa nglumpukake para mudha

saka dhaerah ngendi ae kang ana ing sakiwa tengene Desa Balongdowo.

b. Nilai Karukunan

Nilai karukunan bisa dideleng ing adicara TNMK. Karukunan kang dimaksud yaiku karukunan antaraning anggota masyarakat siji lan liyane, uga antaraning warga desa siji lan dhaerah liyane kang ana sajrone adicara TNMK. Karukunan bisa kacipta yen antarane wong siji lan liyane bisa nduweni kakompakan, kaselarasan, lan rasa ayem nalika bebarengan. Karukunan ing adicara TNMK bisa kacipta jalaran anane rasa nduweni dhasar niat kang padha, nduweni tujuwan kang padha, anane rasa solidaritas kang gedhe, anane rasa kakompakan, lan anane rasa paseduluran ing antarane wong siji lan liyane.

Karukunan nalika jogedan dadi salah sawijine bab kang wigati ing TNMK. Para mudha minangka pelaku jogedan nduweni pangaribawa kang gedhe tumrap lancar apa ora lumakune TNMK. Indikasi saka lancar apa orane jogedan bisa dideleng saka amane jogedan saka tawuran antarane klompok siji lan liyane. Saliyane bisa dideleng saka para mudhane, nilai karukunan ing adicara TNMK uga bisa dirasakake dening para tutuwane. Anggone nyepakake ubarampe lan piranti, masyarakat Desa Balongdowo uga masyarakat Kepetingan kanthi bebarengan nganti sakabehane ubarampe, piranti, lan adicara lumaku nganti puripurna.

c. Nilai Tulung-tinulung

Anane rasa nduweni tujuwan kang padha ndadekake nilai tulung tinulung bisa dirasakake kanthi nyata ing TNMK. Anane tujuwan kang padha kasebut ndadekake warga ora sungkan kanggo nyuwun tulung lan ing suwalike warga liyane uga ora abot kanggo aweh pitulungan. Ana ing kono bisa dideleng yen warga luwih nengenake kagayuhe tujuwan tinimbang kapentingan pribadi. Nalika nyepakake ubarampe, warga Desa Balongdowo bakal mbagi gawan kang bisa digawa saben kulawarga gumantung kakuwatan lan kahanan sosiale. Ana ing kene warga sing saka babagan ekonomi luwih mampu bakal nggawa gawan luwih akeh, dene warga sing luwih cingkrang cukup nggawa gawan sabisane wae.

Saliyane ing bab gawan, rasa tulung-tinulung ing TNMK uga bisa dideleng saka tumpangan prau kang digunakake nyebrang ing Makam Dewi Sekardadu. Ora kabeh warga Desa Balongdowo nduwe prau kanggo nyebrang. Bab kasebut ora dadi perkara sing gedhe. Wiwit TNMK ana ing Desa Balongdowo, tulung-tinulung babagan praon iki wis dadi bab sing lumrah. Warga sing ora nduwe prau bakal melu bareng karo misaya kupang sing pancen nduwe prau. Saengga sasuwene prau isih sumadya sapa wae bisa melu nyekar ing Makam Dewi Sekardadu.

4) Nilai Budaya kang Nggayutake Manungsa karo Bebrayan

Nilai budaya kang nggayutake manungsa karo bebrayan yaiku nilai kang nggayutake manungsa karo lingkungan lan masyarakat kang ana ing panguripane sabendina. Sajrone TNMK yaiaku ana nilai gotong royong. Nilai gotong royong ing masyarakat Jawa bisa ditemokake nalika ana acara-acara tartamtu, antarane resesik desa, kerja bakti, rembug desa, gugur gunung, lan sedekah bumi kaya TNMK.

Ana ing TNMK, nilai gotong royong bisa dituduhake nalika para warga kerja bakti lan nyepakake piranti sarta ubarampe kang bakal digunakake. Wiwit sadurunge adicara ditindakake yaiku nalika persiyapan, warga Desa Balongdowo mligine warga kakung wis padha andum bageyan.

Warga padha kerja bakti kanggo resesik panggon-panggon tartamtu kang bakal digunakake kanggo sarangkaian adicara TNMK. Warga kang mergawe uga ora mung warga kang kadhapuk panitiya wae, nanging sakabehane warga Desa Balongdowo kang nduweni rasa gotong royong kang kedhe. Kaya dene para misaya kupang, anggota karang taruna, pemudha ansor, perangkat desa, lan para mudha sarta bapak-bapak liyane. Kabeh persiyapan kang dibutuhake kanggo nyengkuyung adicara TNMK bakal dipersiyapake lan disediakake kanthi bebarengan, saengga sakabehane gaweyan bakal krasa luwih entheng.

5) Nilai Budaya kang Nggayutake Manungsa karo Awake Dhewe

Sajrone TNMK nilai kang nggayutake antarane manungsa karo awake dhewe yaiku nilai kamanungsan. Nilai kamanungsan yaiku nilai kang kudu diduweni manungsa minangka makhluk sosial kang tuwuh lan manggon ing atine manungsa kang disalurake marang wong liya. Adicara TNMK bisa dadi dalan kanggo warga Desa Balongdowo luwih ngenal lan ngeteni sipat saben individu ing desane. Suwene wektu kanggo nindakake saperangan adicara ing TNMK ndadekake warga bisa ngerteni apik utawa alane tanggane. Salah sawijine nilai kamanungsan sing bisa dideleng saka sipat ing TNMK iki yaiku simpati lan grapyake pawongan siji marang liyane. Rasa simpati bisa dituduhake nalika ana warga sing kasusahan nalika nyepakake ubarampe utawa piranti kanggo TNMK. Warga sing nduweni kasimpanten kang dhuwur bakal bisa ngrasakake apa kang dirasakake karo tangga teparone. Anane rasa simpati kasebut sing bakal nuwuhake ide utawa pikiran kanggo tulung-tinulung lan gotong royong. Yen rasa simpati lan empati ora ana, tulung-tinulung uga ora bakal kolakon ing bebrayan.

PANUTUP

Dudutan

TNMK yaiku salah sawijine tradhisi Jawa kang tuwuh lan ngrembaka ing Desa Balongdowo, Kecamatan

Candi, Kabupaten Sidoarjo. Tuwuhe tradhisi kasebut diwiwiti saka anane legendha Makam Dewi Sekardadu ing Dusun Kepetingan, Desa Sawolah, Kecamatan Buduran, Kabupaten Sidoarjo. TNMK tuwuh wiwit mayite Dewi Sekardadu ditemokake dening para misaya kupang saka Desa Balongdowo ing alas bakau ing pinggir selat Madura, utawa kang saiki aran Ketingan utawa Kepetingan. Ditemune lan dimakamake Dewi Sekardadu ing Ketingan dirasa nggawa rejeki kang linuwih kanggo para misaya kupang. Babagan kasebut kang marakake TNMK ditindakake nganti saiki. Anane TNMK nduweni tujuwan minangka wujud pangucapane rasa syukur masyarakat panyengkuyunge tumrap Gusti Kang Maha Kinasih, saliyane kuwi uga kanggo ngormati para leluhur Desa Balongdowo, mligine yaiku Dewi Sekardadu. Saengga tekane Dewi Sekardadu ing tlatah Sidoarjo menehi pangaribawa kang mligi tumrap dumadine TNMK. Adicara tradhisi iki ditindakake setaun sepisan saben wulan Ruwah, yaiku wiwit sawulan sadurunge mancik wulan pasa.

Saliyane nduweni tujuwan utama kanggo mujudake rasa syukur lan sarana ngormati Dewi Sekardadu, TNMK uga nduweni saperangan makna, nilai, lan piguna kang kinandhut sajrone tata laku, ubarampe, sarta pirantine. Makna kang kinandhut sajrone tata laku lan ubarampe ndadekake TNMK dadi salah sawijine kagiyatan sing kebak filosofi budaya Jawa lan ndadekake tradhisi iki dadi tradhisi sing sakral. Dene nilai lan piguna kang ana sajrone tata lakune ndadekake TNMK dadi tradhisi sing mbalung sungsum ing masyarakat Desa Balongdowo, kang tansah dijaga, diugemi, lan dilestarekake nganti saiki lan ing dina tembe. Masyarakat panyengkuyung TNMK ora mung saka golongan misaya kupang wae, anging uga saka kabeh anggota masyarakat Desa Balongdowo kang isih percaya marang tradhisi kasebut. saliyane masyarakat njero, TNMK uga nggandheng warga Dusun Kepetingan minangka tuwan rumah saka Makam Dewi Sekardadu. Saka bab kuwi TNMK dadi tradhisi sing ngrangkul sakabehane golongan masyarakat tanpa mbedakake siji lan liyane.

Pamrayoga

Panliten iki ora luput saka akehing salah lan adoh saka tembung sampurna. Nanging kanthi anane panliten iki, panliti nduweni pangarep-arep yen asil panliten iki bisa nduweni piguna tumrap masyarakat. Panliten iki bisa dadi sarana referensi piwulangan, lan kanthi anane panliten iki masyarakat lan akademisi bisa luwih ngenal lan mangerteni apa kuwi TNMK ing Desa Balongdowo. Kanthi anane panliten iki uga muga bisa migunani tumrap panliten sabacute. Mula TNMK kudu tansah diuri-uri lan digethok tularake marang para

generasi mudha kang bakale nggantenani para sesepuh ing dina tembe.

DAFTAR PUSTAKA

- Arikunto, Suharsimi. 2010. *Prosedur Penelitian Suatu Pendekatan Praktik*. Yogyakarta: Rineka Cipta.
- Bakker, JWM. 1984. *Filsafat Kebudayaan. Sebuah Pengantar*. Yogyakarta: Penerbit Kanisius.
- Danandjaja, James. 2002. *Folklor Indonesia: Ilmu gosip, dongeng, dan lain-lain*. Jakarta: Grafiti.
- Dharmojo, 2005. *Sistem Simbol Munaba Waropen Papua*. Jakarta: Pusat Bahasa.
- Endraswara, Suwardi. 2009. *Metodologi Penelitian Folklor*. Yogyakarta: Medpres.
- Koentjaraningrat. 1987. *Kebudayaan Mentalitas dan pembangunan*. Jakarta: Gramedia
- Kuntowijoyo. 1987. *Budaya Dan Masyarakat*. Yogyakarta: PT. Tiara Wacana.
- Liliweri, Alo. 2003. *Makna Dalam Komunikasi Antar Budaya*. Yogyakarta: Lkis Yogyakarta.
- Maran. 2000. *Manusia dan Kebudayaan dalam Perspektif Ilmu Budaya Dasar*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Ratna, Nyoman Kutha. 2009. *Antropologi Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Belajar.
- Simon, Fransiskus. 2008. *Kebudayaan dan Waktu Senggang*. Yogyakarta: Jalasutra.
- Sudikan, Setya Yuwana. 2001. *Metodologi Penelitian Kebudayaan*. Surabaya: UNESA Unipress dan Cipta Wacana
- Sugiyono. 2011. *Metode Penelitian Kuantitatif, Kualitatif dan R&D*. Bandung: Penerbit Alfabeta
- Hutomo, Suripan Sadi. 1991. *Mutiara yang Terlupakan Pengantar Studi Sastra Lisan*. Surabaya: HISKI Komisariat Jawa Timur.
- Soekanto, Soerjono. 2010. *Sosiologi Suatu Pengantar*. Jakarta: PT Raja Grafindo Persada.
- Sukarman. 2006. *Pengantar Kebudayaan Jawa*. Surabaya: Unesa Unipress.
- W.J.S. Poerwadarminta. 1976. *Kamus Besar Bahasa Indonesia*. Jakarta: Balai Pustaka.